

SARASTUS

5
/
20
17

— Johanna Junkala —

OPINNÄYTETYÖ

Graafinen suunnittelu
Lahden Muotoiluinstituutti

Sisällys

Tiivistelmä	3	Prosessi	65
Abstract	3	SARASTUS: Tarina & sanoma	66
Johdanto	5	Tekniikka	70
Lähtökohdat ja tavoitteet	6	Hahmoluonnostelu	72
Metodi & lähteet	8	Kannet	79
Sanasto	10	Kuvakäsikirjoitus	83
Taustoitus	13	Tekstit	92
Kuoleman symboliikka	14	Valmis konsepti	95
Lapsi kohtaa kuoleman	19	Päätäntä	104
Kuolema & suru lasten kuvakirjoissa	26	Prosessin & lopputuloksen arviointi	105
Eläinhahmot etäännyttävät	31	Lopuksi	106
Samaistuttavat satuhahmot	38	Lähteet	107
Kultaiset klassikot	45		
Kuolema arjen keskellä	52		
Kuvittajan vastuu & haasteet	62		

Tiivistelmä

Abstract

Opinnäytetyöni on kuolemaa ja suruprosessia käsittelevän lasten kuvakirjan kuvituskonsepti. Opinnäytetyöni kirjallisessa osiossa pohdin sitä, kuinka lapsi käsittelee kuolemaa sekä surua, miten tämä ilmenee kuvakirjallisuudessa ja poraudun aiheeseen jo tehtyjen kuvakirjojen kautta. Oma konseptini käsittää *Sarastus*-nimisen kuvakirjan kannet sekä kuusi aukeamaa teksteineen. Kirjallisessa osuudessa käyn myös läpi konseptini kehittymistä ideasta valmiisiin näytekappaleisiin sekä mietin työn jatkoa.

AVAINSANAT

Kuvakirja
Kuvittaminen
Täsmäkirja
Kuolema
Suruprosessi

My thesis is an illustration concept of a children's book dealing with grief process and death. In the literary part I cover how children deal with grief process and death, how it manifests in literature and examine the subject through a few completed picture books. My own concept, picture book named "*Sarastus*", includes the cover and 6 pages with text. In the literary part I also cover the evolution of my concept from an idea into completed samples and consider the follow-up on the work.

KEYWORDS

Picture book
Illustration
Death
Grief process

1

Joh-
danto

LÄHTÖKOHDAT & TAVOITTEET

Kun nuorempana hain ja pääsin sisään Muotoilu-instituutin graafisen suunnittelun linjalle, oli minulla valtava palo kuvittajaksi. Se palo on sittemmin levinnyt visuaalisen suunnittelun kentällä laajemmaksi, aina ilmeiden suunnittelusta taiton työstämiseen erilaisissa medioissa. Kiinnostukseni kuvittamista kohtaan on kuitenkin aina säilynyt vahvana ja päätin opinnäytetyössäni tarttua siihen.

Olen aina ollut erittäin kiinnostunut myös filosofiasta ja myöhemmin psykologiasta. Pelkkä kaunis kuva ei riitä, vaan sen takana täytyy olla merkitys, sanoma. Sen vuoksi pohjamateriaalin huolellinen tutkiminen ja ymmärtäminen on tärkeää. Opinnäytetyössäni halusin yhdistää mielenkiintoni kuvittamista sekä psykologiaa kohtaan. Olen työskennellyt myös muutaman viime vuoden ensin kesägraafikkona ja sittemmin freelancerina Sanoma Pro Oy:llä, Suomen suurimmalla oppimateriaalikustantajalla. Esimerkiksi lukion psykologian oppikirjasarja *Motiivin* ilme, taitto, graafit ja osa kuvituksista, sekä lukion saksankielen *Plan D* kirjasarjan kuvitukset ovat käsialaani. Oppikirjojen kanssa työskentely on ollut äärimmäisen antoisaa ja opettavaa korkeakoulun ohella, ja silta las-

ten ja nuorten opetusmateriaalin maailmasta lasten täsmäkirjojen maailmaan ei tunnu liian suurelta. Se, että voisin ajatella olevani yhtenä pienenä linkkinä jonkun opintiellä, taikka yhtenä lohdun väläyksenä jonkun suruprosessin keskellä, tuntuisi äärettömän merkitykselliseltä.

Kuolema on aina ollut jonkinlainen mielenkiinnon ja pohdiskelun kohde minulle. Silloin, kun itse olin lapsi ja isovanhempani sekä lemmikkini kuolivat, ei kukaan ehdottanut minulle menetyksiä surressani aihetta koskevaa lastenkirjallisuutta, saati sitten vertaistukiryhmää: siihen aikaan ei sellaisista vielä paljoa puhuttu. Valitsemani aihe, kuolema lasten kuvakirjallisuudessa, on ollut hyvin silmiä avaava.

Tavoitteenani on kehittyä kuvittajana, eikä vain pelkän kuvan tuottamisen osalta, vaan myös tarinan, tekstin ja kuvan yhdistämisen kannalta. Haluan kehittyä näkemään suuremman kuvan siitä, mitä on kuvituksen takana ja mihin se sijoittuu: ymmärtää kokonaisuutta paremmin. Haluan kehittää taustatutkimuksellisia taitojani, jotta vastaisuudessa pystyisin tuottamaan sisältönsä merkityksellisempiä töitä, sekä tietysti vahvistaa teknistä osaamistani.

METODI & LÄHTEET

O pinnäytetyöni kirjallisessa osuudessa käsittelen sitä, kuinka kuolemaa ja sen jälkeistä olotilaa sekä surua ja suruprosessia on kuvattu ja kuvitettu eurooppalaisessa lasten kuvakirjallisuudessa. Alkuun käyn lyhyesti läpi länsimaisen kuolemakuvasympoliikan kehitystä sekä isompia teemoja ja mielipiteitä siitä, kuinka lapsi käsittelee kuolemaa ja surua, ja miten hän saa siihen helpotusta. Toimivan täsmäkuvakirjan suunnittelussa ja toteutuksessa pohjatutkimus on erityisen tärkeää; voin sen kautta siirtyä yksityiskohtaisemmin ja uskottavammin käsittelemään aiheen kuvakirjojen sanomaa, kuvitusten visuaalista tyyliä ja symboliikkaa sekä pohtimaan, missä ne ovat onnistuneet, missä ehkä eivät. Kuolemaan keskittyviä lasten kuvakirjoja löytyy moneen lähtöön kunhan niitä osaa etsiä, mutta olen rajannut käsiteltäväni siten, että erilaiset lähestymistavat tulevat mielestäni parhaiten edustetuiksi. Olen lainannut kasoittain kuvakirjoja, tutustunut niihin ja valinnut niistä mieleenpainuvimmat aiheeni mukaiset teokset, sekä skannannut niiden kuvituksia, jotta voin tässä tutkielmassani esitellä ja vertailla niitä keskenään yhteen paikkaan tuotuna. On myös hyvä pohtia kuvittajan ja kertojan vastuuta näin henkilökohtaisen ja haavoittavan aiheen käsittelyssä.

Omassa työssäni syvennyn aiheeseen omasta näkökulmastani ja toteutan lastenkirjakuvituskonseptin. Ikähaarukka tutkielmani ja lopputyöni analysoitavissa lapsissa ja tarinan vastaanottajina on laveasti ilmaistuna kolmesta kymmeneen -vuotiaat, tarkemmin mahdollisesti leikki-iän ja kouluiän siirtymävaiheessa elävät lapset nuorempaan ja vanhempaan suuntaan, eli noin viidestä kahdeksaan -vuotiaat. Työni tavoitteena on luoda kuvituskonsepti kuolemaa käsittelevälle lasten kuvakirjalle omiin huomioihini, mieltymyksiini sekä tarinankerrontaani nojaten. Hyödynnän oppimaani oman konseptini rakentamisessa. Kuvakirjasta toteutan valmiiksi asti kannet sekä kuusi kuvitettua aukeamaa teksteineen (jotka olen itse kirjoittanut) sekä kuvakirjan lyijykynällä hahmotetun kuvakäsikirjoituksen, jota sivutaan kirjallisessa osuudessa. Valmiin kannen ja aukeamat esittelen myös fyysisessä muodossa painettuna. Tarinan ja konseptin valmistuttua minun on helppo viimeistellä kirja valmistumiseni jälkeen ja painaa sitä mahdollisesti omakustanteena. Tärkein tavoitteeni opinnäytetyöprosessissani on kehittää itseäni konseptinluoja ja kuvittajana, sekä vetreyttää tekstintuottotaitojani ja pohjamateriaalin tutkimuskykyäni.

+

SANASTO

+

+

Allegoria eli vertauskuva tai vertauksellinen esitystapa on kirjallisuudessa tai kuvataiteessa käytettävä symbolistinen kuvaustapa, jossa alkuperäinen käsite tai idea korvataan toisella.

Animismi eli sielu-usko on käsitys, jonka mukaan kaikilla olioilla on sielu.

Antropomorfismi eli ihmisenkaltaistaminen on ihmisten ominaisuuksien liittämistä muihin eläimiin, elottomiin esineisiin tai kuvitteellisiin kohteisiin.

Faabeli on vertauskuvallinen, yleensä moraalisen opetuksen sisältävä kertomus ihmisestä ja yhteiskunnasta. Se on usein puettu eläinsadun muotoon, jossa eläimille tai kasveille on annettu inhimillisiä piirteitä (vrt. personifikaatio).

Hiljaisuuden satu on satu, jossa on vain vähän toimintaa ja tapahtumia, eikä satu herätä voimakkaita tunteita, vaan rauhoittaa ja pysähdyttää lukijan ja kuulijan

Kohdeyleisö eli kohderyhmä tarkoittaa tiettyä tavoiteltua ihmisjoukkoa, esimerkiksi tietyn ikäistä lukijakuntaa julkaistavalle kirjalle.

Käpy ry eli Kätkyt- ja lapsikuolemaperheiden yhdistys.

Maaginen ajattelu perustuu ajatukseen "sympatiasta": samanlainen tuottaa samanlaista. Siinä on kyse samanlaisesta yhteyksien havaitsemisesta kuin tavallisessa, ympäristöä jäsentävässä ajattelussa, paitsi että jäsennykset ovat kuviteltuja.

Metafora on kielikuva eli trooppi, jossa kahta toisiinsa liittymätöntä sanaa samaistetaan ilman kuin-sanaa. Metaforassa tapahtuu merkityssiirtymä, jonka johdosta se eroaa kirjaimellisesta kielestä.

Nimikkosatu on satukokoelman keskeinen satu, jonka mukaan teos on myös nimetty.

Personifikaatio eli henkilöitymä, on jonkin asian kuvaaminen kuvitteellisella henkilöllä.

Pesäpäivät on hiljainen surun jakso elämässä, joka rauhoittaa ja pysäyttää, ja joka vaatii tilaa sekä aikaa. Tällöin lapsen tekee mieli olla vain rauhassa kotona.

Pointillismi eli pistemaalaus on taidesuuntaus, jossa värien sekoittaminen tapahtuu tekemällä kankaalle pääväreillä lähekkäin pieniä pisteitä, jotka luovat katsottaessa vaikutelman sekoittuneesta väristä.

Protagonisti on draaman tai kertomuksen päähenkilö.

Psykopompos on kuolleiden sieluja tuonpuoleiseen johdettava henkiolento, joka esiintyy useissa uskonnoissa.

SMS-julkaisut eli Suomen Mielenterveysseuran julkaisut.

Suruprosessi eli surutyö on henkinen prosessi ja vähittäinen mukautuminen tilanteeseen, joka ihmisellä seuraa läheisen kuolemaa tai muuta vaikeaa menetystä. Sen kesto on yksilöllinen ja siihen vaikuttavat henkilön aiemmat kokemukset ja elämäntilanne. Siinä voidaan myös havaita tiettyjä vaiheita, jotka ilmenevät peräkkäin, samanaikaisesti tai limittäin.

Surutyö ks. suruprosessi.

SYLVA ry syöpää sairastavien lasten ja nuorten valtakunnallinen yhdistys.

Symbolismi on 1800-luvun loppupuolen Ranskasta ja Belgiasta alkanut taidesuuntaus, joka vaikutti runoudessa ja muussa taiteessa ja jolle oli ominaista symbolien käyttö. Symbolistit olivat kiinnostuneita ihmisen sielunelämästä, mielikuvituksesta ja unista ja uskoivat,

että "suurten totuuksien" lähestyminen vaatii epäsuoria keinoja, kuten voimakkaasti vaikuttavia symboleja ja metaforia. Vaistonvaraisesti koettu idea tai elämys tuli voida esittää taiteellisin vastinein (Paul Gauguin).

Tunnekasvatuskirja on kirja, jonka tavoitteena on todentaa sekä lapsella että aikuisella olevan oikeuden erilaisiin tunteisiin: pelkoon, kiukkuun, mustasukkaisuuteen ja epävarmuuteen.

Täsmäkirja on lastenkirja, jonka pariin hakeudutaan vasta kun sitä todella tarvitaan. Täsmäkirjat käsittelevät vaikeita asioita, kuten esimerkiksi kuolemaa ja suruprosessia pääaiheenaan. Niiden pyrkimyksenä on antaa apua vaikeissa elämäntilanteissa, toimia keskustelun-avaajina ja ennen kaikkea lohduttaa lasta.

Vertaistuki tarkoittaa järjestelmällistä tukitoimintaa kahden ihmisen kesken tai ryhmässä. Vertaistukeen osallistuvat ovat rasavertaisia keskenään: ryhmä voi koostua esimerkiksi toisen vanhempansa menettäneistä tietyn ikäryhmän lapsista. He toimivat sekä tukijoina että tuettavina toisilleen. Vertaistukea voi saada myös välillisesti, esimerkiksi aihetta käsittelevän kuvakirjan kautta.

2

*Taus-
toitus*

KUOLEMAN SYMBOLIIKKA

Kuolema on aina kiehtonut ja kauhistuttanut ihmistä. Kukaan ei välty siltä eikä sen aiheuttamalta surulta, menetetyn läheisen ikävöinniltä. Kuoleman lopullisuus herättää kysymyksiä mahdollisesta tuonpuoleisesta, elämän jatkumisesta jossain muodossa. Tunteettoman edessä ihminen on aina etsinyt vastauksia ja niin monet uskomukset ja lopulta uskonnot ovat saaneet alkunsa.

Vastauksia etsiessään ihmisillä on ollut tarve luoda näkymätön näkyväksi. Kuolema onkin usein henkilöitynyt ihmisten mielissä ja Kuolemaa kuvataan lukemattomin tavoin eri yhteisöissä. Keskiajalla länsimaissa otettiin tavaksi henkilöittää kuolema *Viikatemieheksi* (engl. Grim Reaper), luurangoksi joka pukeutui mustaan kaapuun ja kantoi sielujen niittämiseen tarkoitettua viikatetta. Euroopassa noin vuonna 1300 jaa. riehunut rutto, eli musta surma, vauhditti hahmon syntymistä sellaisenaan. Kirkkotaiteessa syntyi kuvaus *Kuolemantanssista* (ransk. La Dance Macabre), joka symboloi kaikkien olevan kuolemassa samanarvoisia. Suomalaisen taiteilijan *Hugo Simbergin* suomalaisuuteen istuva tapa esittää Kuolema (ks. s. 18) on mielestäni hyvin kaunis ja koskettava. Hän halusi luoda inhimillisemmän, vaatimattomamman kuvauksen Kuolemasta. Hänen kuolemahahmonsa on myötätuntoinen, hiljainen ja nöyrä; toisinaan jopa huumorintajuinen. Hahmo johdattaa lempeästi menehtyneen tuonpuoleiseen. Simbergin Kuolema

pukeutuu kokomustiin Viikatemiehen tavoin, mutta peittävä, dramaattisesti hulmuavan viitan sijaan hän on pukeutunut nuhjuiseen munkinkaapuun polvihousuineen. (Havukainen, H. 2013. A Timor Mortis, Kuoleman semiotiikka ja kehitys länsimaissa, 29–30 ja Paloposki, H-L. (toim.). 2000. Piru, kuolema ja enkeli ateljeessa. Tutkielmia Hugo Simbergin taiteesta, 46–53).

Myöhäiskeskiaika ja filosofishenkinen renesanssi synnyttivät *Vanitas*-maalaukset. Näiden asetelmamaalauksen tarkoituksena oli esittää materian turhuus ja viitata symbolisin kuvakeinoin siihen, mitä kuolema ihmiseltä ottaa pois. Tällaisia vertauskuvia olivat muun muassa pääkallot, kynttilät, kellot, tiimalasit ja kuivuneet kukat. Ihmisten haluttiin muistavan kuolemansa (lat. memento mori) ja keskittyvän näin elässään olennaisiin asioihin. Euroopassa ja läntisessä maailmassa kuoleman ja surun väri on musta. (Havukainen 2013, 33,36).

Linnut on usein liitetty mytologiassa kuolemaan mitä luultavimmin niiden lentokyvyn takia. Ne ovat toimineet sanansaattajina elävien ja kuolleiden maailman välillä tai kuljettaneet sieluja mukanaan tuonpuoleiseen. Etenkin haaskalinnut kohtalokkaan tumman sulkaiteensa, ruokatapojensa sekä yöllisen aktiivisuutensa tähden, muuttolinnut taas koska lähtivät hedelmättömän talven tieltä näkymättömiin ja palasivat jälleen luonnon herätessä eloon. (Havukainen 2013, 33).

Mesopotamialaisessa mytologiassa Irkallaksi kutsuttua manalaa valtasi linnunkaltainen hallitsijatar nimeltään Ereskigal, jonka alun perin uskottiin toimineen taivaassa jumalattarena, mutta joka sittemmin vasten tahtoaan syöstiin kuolleiden valtakuntaan. Irlannin kelttiläisessä tarustossa taas kuoleman jumalattarena tunnettiin Morrigan; muodonmuuttaja, joka kykeni vaihtamaan hahmoaan varikseksi tai korpiksi. Skandinaavisessa mytologiassa Odinin viestintuojina toimivat korpit nimeltään Huginn (ajatus) sekä Muninn (muisti). Häntä palveli myös valkyyreinä tunnetut kuolemanhengenättäret, jotka keräsivät kuolleiden satureiden sielut ja johdattivat heidät Valhallan iloihin. Valkyriat kuvattiin usein siivekkäinä tai muuten lintujen tapaan lentokykyisinä. Kristinuskon mukana saapui uskomus enkeleistä, jotka omivat pitkään eri tavoin vallalla olleen vainajan tuonpuoleiseen kuljettavan eli *psykopompoksen* roolin. Valkeat siipensä ja hellän luonteensa ne perivät osin antiikin kreikan rakkauden jumalpojalta Erokselta. Myös valkea kyyhky on hyvin suosittu kristillinen kuolemasymboli; kyyhkynen lähetettiin Raamatussa Nooan arkista näyttämään tie luvattuun maahan, paratiisiin. (Havukainen 2013, 23–25, 30).

Myös vanhoissa suomalaisissa kansanuskomuksissa linnuilla oli suuri asema kuolemaan liitettyssä symboliikassa. Tuonelan joessa uiskentelee musta joutsen. Sielulintu taas saattoi erkaantua kuolleen ruumiista sekä kulkea elävien maailman ja Tuonelan väliä. Se saattoi ilmestyä enteen omaisesti lähellä kuolemaa ja lopulta

noutaa kuolevan sielun mukaansa. Se myös toi syntymässä elämän Ylisestä maailmasta elämänpuun oksilta. Suomalaisessa tarustossa naakkaa, mustarastasta sekä pääskystä pidettiin erityisen vahvoina kuoleman enteinä. (Havukainen 2013, 36 ja Pulkkinen, R. 2014. Suomalainen kansanusko – samaaneista saunatonnttuihin, 38).

Lasten haudoilla taas nähdään usein perhosen kuvia. Vapaana liitelevän mutta hauraan perhosen elämä on lyhyt ja sen katsotaan symboloivan lyhyeksi jäänyttä ihmiselämää. Perhonen kuvastaa myös sielua tuonpuoleisessa ja sen kasvuvaiheet kuolemaprosessia: toukka elämää, kotelo kuolemaa ja perhonen ylösnousemusta. (Symbolit & merkit 2009, A Dorling Kindersley Book, 131).

Kukilla taas on ollut aina hyvin monimuotoinen symbolinen kieli. Punaisena hehkuvat unikat muistuttavat länsimaissa sodassa kaatuneita, krysanteemit taas kielivät kuvataiteessa esitettynä rappiosta ja kuolemasta. Hennot valkeat lumikellot liitettiin viktoriaanisessa englannissa vainajiin, koska ne kasvoivat lähellä maata. Valkoiset kukat yleensä yhdistetään helpoimmin kuolemaan ja suruun, etenkin kallat ja liljat, joita nähdään usein hautaussepeleissä sekä kuolinilmoituksissa. Valkeat hennot kukat symboloivat sielun viattomuutta, puhdistumista kuolemassa sekä toivoa. *Kalman kukka* on taiteilija *Akseli Gallen-Kallelan* esikoistyttärensä muistoksi vuonna 1895 tekemä pieni puupiirros runoineen. Se kertoo kalpeasta kuoleman kukasta, jonka unessa poimittuaan ei enää herää. (Symbolit & merkit 2009, 82–85 ja Paloposki (toim.) 2000, 38).

*"Mustan lammen
rannalla kasvoi
kaunis kalpea kukka.
Unessani poimin sen,
vaan unesta en herää.
Se oli kalman
kalpea kukka..."*

AKSELI GALLEN-KALLELA, 1895

KUVA 2 Hugo Simbergin freskomaalaus
Kuoleman puutarha (1896)

LAPSI KOHTAA KUOLEMAN

Jotta toimivan kuolemaan ja suruprosessiin keskittyvän lastenkirjan työstäminen olisi ylipäättään mahdollista, tulee ymmärtää psykologiaa aiheen taustalla. Siksi käyn lyhyesti läpi olennaisia asioita siitä, kuinka lapsi ymmärtää kuoleman ja miten hän käsittelee sekä ilmentää siitä seuraavaa surua, ja kuinka aikuisen tulisi aihetta lähestyä lapsen kannalta. Kuvakirja on hyvä keskustelunavaaja aikuisen ja lapsen välillä tällaisten vaikeiden aiheiden käsittelyssä.

Lapsen tulee saada vanhemmiltaan (ja muilta aikuisilta elämänsä auktoriteeteilta) totuudenmukaista ja asiallista tietoa kuolemasta, vaikka onkin lapsi. Yritys suojella lasta liiallisuuksiin aiheuttaa tämän mielessä vaan turhaa hämmennystä ja saattaa jopa johtaa uusiin pelkoihin. Lempeästi selitetty totuus on paljon parempi kuin jostain muualta kuultu totuutta haparoiva töksäytys. Aikuisen tulisi kuunnella huolellisesti surevaa lasta ja ennen kaikkea olla läsnä, tämän tukena. On hyvä ottaa selvää mikä lapsen mieltä painaa ja pyrkiä parhaansa mukaan lieventämään mieltä painavia tunteita ja luuloja, lapsi kun saattaa jopa kokea irrationaalista syyllisyyttä tapahtuneesta kuolemasta. Lapsi usein myös kyselee kyselemistään asioita, joihin voi olla haastavaa vastata. Sen hän tekee usein vähitellen, sillä tarvitsee aikaa asioiden sulattelemiseen. Tietoa tuleekin antaa lapsen ehdoilla. (Erkkilä, J. 2003. Surevan lapsen kanssa, 32–33).

On hyvä pitää mielessä, että varsinkin nuorempi lapsi käsittää asiat usein hyvinkin konkreettisesti, joten on

hyvä pysyä totuudenmukaisissa termeissä ja selityksissä. Lapselle ei esimerkiksi kannata sanoa, että mummi *nukkui pois*, sillä pian lapsi kammoaa nukkumaan menemistä tai pelkää menettävänsä jonkun toisen itselleen läheisen henkilön tämän nukkuessa. Tätä kutsutaan *sijaistraumatisoitumiseksi*. On parempi sanoa, että mummi on kuollut eikä hän enää tunne tuskia. Mahdollisesti myös, että se osa mummia joka teki mummita mummin, on siirtynyt eteenpäin. Sen kummempia vastauksia ja sepiteitä ei lapselle tarvitsekaan antaa, jos ei koe itseään erityisen uskonnolliseksi eikä halua opettaa totena lapselle sellaista maailmankatsomusta. Lapsen mielikuvitusta tulee kunnioittaa, mutta sitä ei tule liioin vahvistaa. Tärkeintä on läheisyyden ja kuuntelemisen lisäksi taata lapselle turvallisuuden tunnetta. Rutiinit olisi hyvä pitää parhaansa mukaan, sillä ne tuovat pysyvyyden tunnetta ja saavat lapsen tuntemaan, että elämä jatkuu näinkin. Näin lapsi sopeutuu paremmin uuteen elämäntilanteeseen. (Niku, A. & Sarinko, E., 2004. Yhdessä suru on helpompi kantaa. Opas lasten ja nuorten sururyhmien ohjaajille, 9–11 ja Erkkilä 2003, 33).

Lapsi saattaa tuntea surun voimakkaammin kuin aikuinen – paitsi että hän suree menetystä, hän on joutunut kasvotusten mahdollisesti ensimmäistä kertaa sen tosiasian kanssa, että elämä on katoavaista ja että kaikki me kuolemme joskus. Hänen aiempi turvallisuuden tunteensa saattaa kadota tyystin. Paitsi helpotusta suruunsa, joutuu lapsi tällöin myös etsimään uutta ymmärrystä

maailmasta ja paikastaan siinä. Lapsi matkii usein muiden suremista etsiessään tapaa, jolla ilmaista omaa suruaan. Lapsen tuleekin saada malli surulleen, joten vanhemman ei kannata liiaksi peitellä omaa suruaan. Lapsen itkemiseen tulisi suhtautua myönteisesti ja häntä tulisi jopa rohkaista siihen, sillä varsinkin vanhempi lapsi saattaa pitää itkemistä hävettävänä asiana ja heikkouden osoituksena. (Holmberg, T. 2003. Surevan lapsen kanssa, 65).

Sureva lapsi tuntee paljon erilaisia tunteita, etenkin masennusta, ahdistusta ja pelkoa, eikä mikään tunne ole väärä vaan ne kaikki kuuluvat prosessiin. Lapsi voi itkeä itkemistään tai olla suunnattoman vihainen, joskus jopa niin epätoivoinen, että sanoo haluavansa itsekkin kuolla. Hän saattaa käyttäytyä ripustautuvasti ja olla alinomaa äänessä, tai hän saattaakin haluta vetäytyä omiin oloihinsa pohtimaan asioita itsekseen. Kaikki nämä ovat useimmiten aivan normaaleja suremisen vaiheita, ja niitä tarvitaan, jotta lapsen olo lopulta helpottaisi. Tunteiden patoaminen sisälle tuottaa mitä luultavimmin ongelmia ennemmin tai myöhemmin. Tämän tähden on tärkeää avata surun ovia yhdessä lapsen kanssa. Jos surua ei työstä ajallaan, ilmenee se mitä luultavimmin joskus myöhemmin, jolloin tapahtuman käsittely voi olla entistäkin vaikeampaa. Käsittelemättä jätetty suru saattaa tuottaa kantajalleen myös emotionaalista tunteettomuutta ja johtaa psyykkisiin ongelmiin. Lapsi ei jaksa myöskään jatkuvasti surra, ja välillä on hyviäkin hetkiä jolloin nauru on herkässä. Lapset, kuten aikuisetkin, tarvitsevat iloa surun vastapainoksi. Iloitseminen muistuttaa siitä, mikä elämässä on tärkeää, sekä menetystä edeltäneestä ajasta. (Holmberg 2003, 62–64).

"Surutyön tarkoitus on muuttaa kiintymysside mahdollisuudesta olla joka päivä yhdessä, elää arkea yhdessä, mielikuvien tasolla olevaksi suhteeksi. Muistelemisen ja puhumisen kautta muistikuvat kuolleesta ihmisestä vahvistuvat ja oikeastaan se tuska vähitellen lievittyy. Enää ei olekaan kaipausta niin voimakkaasti toisen ihmisen läsnäoloon, koska se ihminen onkin mielessä mukana."

Kuolemakäsityksen kehittyminen

- kuvittelee kuolleen kokevan edelleen erilaisia tunteita
- kysyy samoja asioita uudelleen ja uudellen pyrkiessään ymmärtämään tapahtunutta
- voi kokea syyllisyyttä, jopa kuvitella itse aiheuttaneensa kuoleman

- alkaa ymmärtää kuoleman peruuttamattomuuden & sattumanvaraisen valinnan
- voi kärsiä menettämisen pelkoa
- voi kuvitella kuolemalle hahmon
- saattaa vältellä kuolemasta puhumista

- ymmärtää hyvin kuoleman peruuttamattomuuden
- alkaa pohtimaan kuoleman pitkäaikaisia vaikutuksia
- saattaa tuntea vieraantumista ikätovereihin
- tunnetilat saattavat vaihdella laidasta laitaan lyhyen ajan sisällä

Oma kaavio lähdetekstiin pohjaten.

Uittomäki, S. Mynttinen, S. & Laimio, A. 2011. Miten tukea lasta, kun läheinen on kuollut?

[Viitattu 5.4.2017] Saatavissa: https://www.nuoretlesket.fi/wp-content/uploads/2012/06/lapsiopaskirja_2013.pdf

*"Pitkittänyt ja
työstämättä jäänyt suru
puolestaan kotiloituu.
Suru ei katoa, vaan jää osaksi
ihmistä ja ruumista."*

NIKU & SARINKO 2004, 19–21

Sureva ihminen toipuukin hiljalleen suruprosessin kautta. J. William Wordenin (s. 1932) mukaan suremiseen lukeutuu neljä vaihetta, joista jokaisen joutuu käsitellä ajallaan, jotta suru lopulta helpottuisi. Tämä opetus tunnetaan nimellä *Worden's Four Tasks of Mourning* ja hän esittää sen vuonna 1983 ilmestyneessä kirjassaan *Grief Counseling and Grief Therapy*. Ensimmäiseksi tulee ymmärtää ja lopulta hyväksyä, että menetys on todellinen. Kuolema on tapahtunut eikä sitä voi mitätöidä. Toiseksi surevan tulee kokea menetyksen aiheuttama tuska ja tunteiden vuoristorata, joka saattaa vaihdella itkusta raivoon ja siitä masennukseen, ja niin edelleen ja missä järjestyksessä tahansa. Kolmanneksi surijan tulee sopeutua elämään maailmassa, josta puuttuu edesmennyt henkilö. Viimeiseksi surijan tulee muistella menehtynyttä. Muistelun kautta kuollut läheinen sijoitetaan uudelleen surijan elämään ja tämä tulee elämään hänessä muistojen kautta. (Erkkilä 2003, 31–32).

Kuoleman ymmärtäminen on myös osa suruprosessia. Psykologi Soili Poijulan (s. 1958) mukaan kuoleman ymmärtäminen tapahtuu myös muutaman vaiheen kautta, hänen mukaansa viiden käsitteen hahmottamisen avulla. Ihmisen tulee ensiksi käsittää kuoleman universaalisuus: kukaan ei välty siltä ja kaikki mikä elää lopulta myös kuolee. Toiseksi tulee ymmärtää kuoleman peruuttamattomuus; se on pysyvä olotila josta ei ole enää paluuta. Kolmanneksi tulee tietää se, että ruumiilla ei ole enää toimintoja, eikä kuollut tunne siis mitään. Neljänneksi tulee hahmottaa kuoleman kausaalisuus eli syysuhteen havaitseminen: kuolema

voi tapahtua hyvin erilaisilla tavoilla ja tietyt teot tai tapahtumat johtavat kuolemaan. Viidenneksi ja viimeiseksi ihmisen tulee käsittää se, että elämä jatkuu elävillä edelleen vaikkei kuollut enää sitä jaakaan heidän kanssaan. (Niku & Sarinko 2004, 11).

On usein todettu leikin olevan lapsen työtä. Leikki lohduttaa ja auttaa lasta prosessoimaan ilojaan ja surujaan, pelkojaan ja toiveitaan. Lapsen on hyvä kohdata koettu trauma leikin kautta. Silloin lapsi voi määritellä itse, milloin aloittaa ja lopettaa leikin, eikä hän näin seuraa tilannetta vain avuttomasti syrjästä. Tämä lisää lapsen turvallisuuden tunnetta. Leikkejä on monenlaisia, ja ne riippuvat paljolti lapsesta ja tämän iällisen kehityksen vaiheesta. Surevalla leikki-ikäisellä on vielä vaikeuksia hahmottaa menetyksen pysyvyys ja hänellä on vielä paljon ns. 'maagista ajattelua': hänen mielikuvitusmaailmansa on hyvin värikäs ja voimakkaasti mukana hänen elämässään. Surevan kouluikäisen ajatusmaailma on vielä jokseenkin samanlainen, mutta hän ymmärtää jo kuoleman peruuttamattomuuden. Vanhempi lapsi saattaa myös pelätä omaa tai jonkun toisen läheisen ihmisen kuolemaa. Leikki-ikäiset ja kouluikäiset lapset leikkivät symbolisia leikkejä ja heitä voi esimerkiksi rohkaista piirtämään tunteitaan ylös, tai vaikka sujauttamaan salaiset ajatuksensa ja tunteensa paperille kirjoitettuna niille tarkoitettuun 'surulaatikkoon'. Lapsi saattaa myös nähdä inhottavia painajaisia tai paremmassa tapauksessa lohduttavia unia, jotka valavat häneen toivoa. Rituaalit

KUVA3 Pekan piirros siskostaan arkussa. Vivian Zahl Olsenin kuvitus kirjasta Pekka ja kaksi käsinettä.

ovat myös hyviä keinoja ymmärtää ja hyväksyä paremmin tapahtunut, joten lapsi on suotavaa ottaa mukaan esimerkiksi hautajaisiin. (Holmberg 2003, 64–85).

Vertaisryhmät ovat loistava tapa lapselle käsitellä suruaan muiden samassa tilanteessa olevien lasten kanssa. Tällainen ohjattu, suljettu ryhmä luo lapselle turvallisuuden tunnetta ja me-henkeä: hän huomaa ettei ole yksin maailmassa tapahtuneen ja tunteidensa kanssa.

Lasten ja nuorten sururyhmissä käydään keskusteluita ja käytetään luovia menetelmiä, kuten piirretään yhdessä. Ajatusten jäsentely paperille on lapselle hyvä tapa hahmottaa tapahtunutta ja purkaa omia tunteitaan. Kuolemaa käsittelevää lastenkirjakuvitusta suunniteltaessa on äärimmäisen mielenkiintoisaa ja antoisaa nähdä, miten lapsi näkee ja kuvaa saman. Harkitsin ensin meneväni henkilökohtaisesti haastattelemaan esikouluikäisiä lapsia ja pyytämään heitä piirtämään näkemyksiään kuolemasta ja tuonpuoleisesta. Tällaiseen tarvitsee kuitenkin sekä päiväkodin että lasten vanhempien luvan enkä usko, että olisin oikeutettu ehdottamaan vieraille lapsille tällaista. Onneksi lasten piirroksia on kerätty yhteen ennenkin, joten pääsin tutustumaan niihin toista kautta. Tälle sivulle keräämäni neljä piirrosta ovat kotoisin Suomen nuoret lesket ry:n lapsiopaskirjasta *Miten tukea lasta, kun läheinen on kuollut?* Kuvat ovat Lapsikuolemaperheet ry:n sekä Suomen nuoret lesket ry:n vertaistukiryhmiin osallistuneiden lasten ja nuorten piirroksia. (Uittomäki, S. Mynttinen, S. & Laimio, A. 2011. *Miten tukea lasta, kun läheinen on kuollut?* [viitattu 5.4.2017]. Saatavissa: https://www.nuoretlesket.fi/wp-content/uploads/2012/06/lapsiopaskirja_2013.pdf).

KUVA4–7 Läheisen kuoleman takia vertaistukiryhmiin osallistuneiden lasten ja nuorten piirroksia

KUOLEMA & SURU LASTEN KUVAKIRJOISSA

Vaikeita asioita käsitellään lastenkirjallisuudessa nykyään enemmän kuin ennen ja suoremmin; asioista käytetään niiden oikeita nimiä ja tapahtumat sijoitetaan myös tunnistettavaan ihmisarkeen. Kun lapselle läheinen henkilö kuolee, hänen huoltajansa mitä luultavimmin etsii keinoja siihen, kuinka puhua kuolemasta ja suruprosessista surevalle lapselle. *"Olin pettynyt siitä, miten vähän kirjallisuutta löytyi. Ne harvat, joita löysin olivat pitkätekstisiä ja kuvitukseltaan mitäänsanomattomia. Eniten olisin kaivannut kovakantisia, pienempien lapsen käteen sopivaa katselukirjaa, jossa on hyvin vähän tekstiä"* ('Liisa', Ylönen, H. 2003. Surevan lapsen kanssa, 132). Kuolemaa ja surua pääaiheenaan käsittelevä kuvakirjallisuus onkin hyvä väline lapsen suruprosessia ajatellen. Tällaisia lastenkirjoja kutsutaan *täsmäkirjoiksi*, ja niiden pariin on tapana hakeutua vasta kun niitä todella tarvitaan. Lukeminen on suorastaan suotavaa, sillä juuri tällaiset vaikeammat aiheet kiinnostavat lasta, ja niitä pohtiessaan hän eniten tarvitsee neuvoja ja opastusta. Keskustelu vaikean aiheen tiimoilta käy helpommaksi aikuisen ja lapsen välillä, kun on jotain minkä kautta tilannetta heijastella omaan elämäänsä. Voi olla, että lapsi tai aikuinen on kokenut aiheen liian vaikeaksi ottaa esiin, joten lastenkirja usein toimii hyvänä keskustelun

herättäjänä. Kirjan tulisi tarinansa ja kuvitustensa välityksellä antaa lapselle toivoa ja luottamusta tulevaisuuteen, uskoa siihen että vaikeuksista kyllä selviää. Surua työstävän kirjan pohjimmainen tarkoitus kun on tietysti helpottaa lapsen oloa. (Niku & Sarinko 2004, 62–63).

Lapsi voidaan symbolisen ilmaisun keinoin etäännyttää aiheesta sopivassa suhteessa, jotta hän voi omien voimavarojensa mukaan tutkiskella aihetta ja eläytyä tarinan vietäväksi. Etäännyttäminen antaa tilaa hengittää, tarkastella tilannetta ulkopuolelta ja sovitaa itseään mukaan sen verran, kuin hyvältä tuntuu. Lievä etäännyttäminen ei estä samaistuttavuutta, vaan voi jopa lisätä sitä lapsen vielä rikkaan mielikuvituksellisessa mielessä. Lapsen voi olla helpompi eläytyä peiton alla itkevään myyrään joka on menettänyt vanhan, rakkaan Mäyrän (Susan Varleyn vuonna 1984 ilmestyneen *Mäyrän jäähyväislahjat* kuvakirjan mukaisesti) kuin samaistua itsestään eri tavoin kovasti poikkeavaan mutta arkiseen pähenkilöön joka on menettänyt oman vanhempansa lukijan menettämän lemmikkieläimen sijasta. Liian tosielämällinen kertominen ja kuvitus voi etäännyttää lasta aiheesta ja aiheuttaa uusia pelkoja – olen juuri itkenyt monta päivää koiran kuolemaa, pitääkö minun alkaa nyt vielä pelätä oman vanhempanikin kuolemaa?

Kuvakirjassa koettu menetys tulisikin vastata lapsen menetystä, etenkin mitä arkisempi kirjan kuvaustapa on. Lemmikkieläimensä menettäneelle lapselle tulisi lukea kuvakirjoja, joissa päähenkilö on menettänyt myöskin lemmikkinsä, kun taas vanhempansa menettäneelle lapselle olisi hyvä lukea kuvakirjoja, joissa vanhempi on menehtynyt. Muuten kirjasta saattaa olla lapselle enemmän haittaa kuin hyötyä. Lapsen ajattelutapa ei ole vielä niin käsitteellinen kuin aikuisella, joten viestiä ei välttämättä osata soveltaa vaan se ajatellaan sellaisenaan ja lapselle tulee vaan lisää pelon ja surun aihetta. Kirjan lukemisen perustarkoitus, lohduttaminen, ei tällöin onnistu. Olisikin hyvä, että menetyksestä olisi paljon kuvakirjatarjontaa erilaisista näkökulmista, mistä sitten valita omaan tilanteeseensa sopivimmat teokset luettavaksi. (Erkkilä 2003, 26)

Joka tapauksessa lapselle, joka ikävöi kuollutta läheistään voi olla mukava huomata tarinan kautta, ettei hän ole ainut joka on kokenut menetyksen eikä ainut, joka ikävöi ja suree. Tarinassa joku muu kuin hän kantaa menetyksen ja surun taakkaa ja tuota taakkaa voi kokeilla, sitä voi verrata ja siihen voi samaistua. Lastenkirjan ei ole myöskään pakko ottaa kantaa siihen, minkälaista kuolemanjälkeinen elämä on. Lapselle olisi kuitenkin hyvä antaa tavalla tai toisella toivoa siitä, ettei kuollut häviä täysin olemattomiin. Usko siitä, että edesmennyt elää nyt esimerkiksi enkelinä taivaassa tai tähtenä taivaalla tuikkien luo lohtua. Tai ehkä hän elää edelleen muistoissamme, sydä-

messämme. On hyvä antaa lapselle toivoa olemassaolon jatkumisesta edes jossain muodossa. Lapsensa kanssa voi olla hyväksi jakaa omat uskomuksensa, kunhan muistaa että lapsi uskoo lopulta itse, mitä haluaa. Aina parempi on myös sanoa, ettei tiedä mitä kuoleman jälkeen on, kuin kivenkovaan väittää että kaikki päättyy kuolemaan eikä sen jälkeen tule olemaan mitään. (Ylönen 2003, 134 ja Mannerheimin lastensuojeluliitto, Läheisen kuolema. [viitattu 15.4.2016]. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/kipupisteita/perheen_kriisit_ja_muutokset/laheisen_kuolema/).

Lapsen maailma on erilainen kuin aikuisen, eikä toisinaan tarjottujen monimutkaisten sanojen verkostossa ole helppoa kiivetä kohti ymmärrystä. Lasten maailmaan pääse parhaiten mielikuvituksen kautta. Symboleja ja mielikuvia on hyvä hyödyntää ja tunteet ajatuksineen saavat olla vuorovaikutuksessa tosiasioiden kanssa. Lapsi nauttii värikkäiden, rauhoittavien kuvien tutkiskelusta mieluummin kuin uppoutumisesta loputtoman pitkään sanahelinään. Lapset eivät surressaan jaksu keskittyä pitkiin teksteihin, joten kuvakirjat ovat siksi erittäin toivottuja. Kuvakirjalle eduksi onkin vähäisempi, mutta merkitykseltään painavampi teksti. Kauniit kuvat lohduttavat ja tuovat tarinan lähemmäksi lasta kuin pelkkä kirjoitettu sana. Kuvia katsellessa aika kuluu myös lapsen ehdoilla, ja niihin voi palata aina uudelleen. (Erkkilä 2003, 29–30 ja Ylönen 2003, 133)

Pieni lapsi ymmärtää asioita helpoimmin sadun välityksellä. Parhaana ikänä satujen lukemiseen pidetään neljästä kahdeksaan ikävuotta (Ylönen 2003, 133). Sadun läsnäolo kuvakirjassa näkyy mm. värien ja sommittelun kautta. Värit ovat voimakkaampia ja ne ilmenevät eri tavoin kuin arkimaailmassamme, mittasuhteet heittelevät kummasti ja eläimet käyttäytyvät ihmisen tavoin. Monin eri tavoin lukijalle näytetään, että ollaan siirrytty arkimaailmasta fantasian puolelle. Kuolemasta ja surusta kertovassa kirjallisuudessa on hyvä olla sekä realistisesti että sadun keinoin aihetta lähestyviä kirjoja. Tulee pohtia, kuinka kyseinen lapsi kirjan ymmärtää sekä miten se hänen tilanteeseensa sopii, ja sen mukaan valita kuvakirja, joka parhaiten sopisi lohduttamaan häntä. Sadun keinoja hyödyntävässä kuvakirjassakin tulisi kuitenkin säilyttää jonkinlainen yhteys todellisuuteen, tai tarina saattaa hämmentää lasta. (Ylönen 2003, 133–135).

Kuolemaa ja suruprosessia käsittelevillä kuvakirjoilla on useita mahdollisia jaottelutapoja. Seuraavassa osiossa tutustun niihin tarkemmin, ja olen ottanut rajaten käsittelyyni mielestäni kuitenkin mahdollisimman laajasti eri tavoin aihetta lähestyviä kuvakirjoja. Kuoleman käsittelyllä lastenkirjallisuudessa on pohjimmiltaan kaksi ääripäätä, ja loput tavat putoavat jonnekin näiden kahden väliselle akselille. Kerronta tapahtuu joko sadun tai arkiseen todellisuuteen perustuvien keinoin.

*”Kuvituksen tehtävänä
on voimistaa ja
tehdä näkyviksi tarinan
luomat mielikuvat.”*

MIKA LAUNISTA LAINATEN, YLÖNEN 2003, 134

Sadussa ollaan satumaailmassa ja hahmot voivat olla ihmisen tavoin käyttäytyviä eläimiä Mäyrän jäähyväislahjat kuvakirjan mukaisesti tai satuolentoja, kuten taikajuomia nauttivia kuolemattomia prinsessoja Marjatta Kurenniemen satukokoelman *Seitsemän meren tuolla puolen* nimikkosadun mukaisesti. Eläinhahmojen kautta esitetty tarina lukeutuu sadun alle, mutta se on niin laaja ja rakastettu osa sitä, että ansaitsee oman kategoriansa. Tuoreemmassa, todellisuuteen perustuvassa lastenkirjassa henkilöt elävät arkimaailmassa ja asioista puhutaan jopa hyvin realistisen raadollisesti, kuten Marit Kaldholin kuvakirjassa *Hyvästi Henrik*. Niissä esitetään tosielämässä tapahtuvia asioita, kuten hautajaiset ja arjen rutiineihin palaaminen, ja ne voivat täten olla lapselle hyvinkin opettavaisia. Kertojana on yleensä menetyksen kohdannut lapsi ja asioita tarkastellaan hänen näkökulmastaan. Lapselle onkin hyväksi nähdä jonkun muun, itsensä kaltaisen henkilöhahmon kokevan menetyksen, jolloin hänestä ei tunnu että olisi ainoa. Tämä on myös omanlaistansa vertaistukea. Arjesta pohjaavissa kirjoissa on olennaista myös esittää surun hellittävän aikanaan. Akselin keskipäähän sijoittuvat kirjat, joissa on aineksia molemmista; tällainen sadusta ja arjesta ammen-

tava kuvakirja on esimerkiksi Heljä Liukko-Sundströmin *Korkealla päällä pilvien puutarha sininen*. Kuolemaa käsittelevällä kuvakirjalla on myös aina joko uskonnollinen tai ei-uskonnollinen näkemys tuonpuoleisesta, tai jotain siltä väliltä. On aktiivisia satuja ja hiljaisuuden satuja. Hiljaisuuden saduissa on vain vähän toimintaa ja niiden tarkoituksena on rauhoittaa lukijaa, aktiivisilla saduilla päinvastoin. Lisäksi kuvakirjat voidaan jakaa kohderyhmänsä ikähaarukan sekä ilmestymisajankohtansa mukaan. Kirjat on kohdennettu aina hyvin pienistä lapsista teini-iän kynnyksellä oleviin asti. Kirjan kerronta ja kuvitus voi olla toisinaan myös vanhahtavaa ja vierasta tämän hetken lapselle, jos ilmestymisestä on ehtinyt vierähtää paljon aikaa. Vanhoilla klassikoilla on kuitenkin paikkansa ihmisten sydämissä, ja ne ovat myös osaltaan raivanneet tietä tuoreemmille tavoille kuvata asiaa. Tärkeää lukijalle samaistuttavuuden ja sijaistraumatisoitumattomuuden kannalta on se, kuka kuolee: isovanhempi, vanhempi, sisarus, ystävä, lemmikki vai joku muu. Valinnanvaraa löytyy sen suhteen, haluaako kuvakirjalta enemmän vai vähemmän tekstiä, ja teoksia löytyy paitsi käännettyinä myös paljon kotimaisia. (Ylönen 2003, 135, 137-139, 160).

KUVA8 Wolf Erlbruchin kuvitus
kirjasta Duck, Death and the Tulip.

Eläin- hahmot etäännyt- tävät

Duck, Death and the Tulip

Wolf Erlbruch, 2007 (Ente, Tod und Tulpe)

S aksalaiselta lastenkirjailija ja kuvittaja Wolf Erlbruchilta ilmestyi vuonna 2007 kuvakirja *Duck, Death and the Tulip*, jota on käännetty monelle kielelle, joskaan valitettavasti ei vielä suomeksi. Sympaattinen kuvakirja käsittelee lempeän riisutusti kuolemaa ja tuonpuoleista, niin tarinan kuin kuvituksenkin osalta. Kirjan alussa Kuolema (Death) esittäytyy häntä säikähtäneelle Ankalle (Duck). Tarinan edetessä heistä tulee mitä eriskummallisempia, mutta hyvät ystävät. Dialogi koostuu Ankan ja Kuoleman keskusteluista elämää ja kuolemaa koskien sekä tuonpuoleisen pohdiskelusta. Kuoleman hahmo ei anna mitään selkeitä lopullisia vastauksia, vaan toteaa Ankan pohdintoihin menehtymisen jälkeisestä elämästä vain että ”ken tietää”. Tuonpuoleinen kun on arvoitus Kuolemallekin.

Erlbruch on mielestäni todella onnistuneesti tarttunut vaikeaan aiheeseen yksinkertaisella, mutta koskettavalla tavalla jossa on onnistunut säilyttämään humoristisenkin otteen. Kuvakirja tavoittaa ja lohduttaa sekä lasta että allekirjoittanutta aikuista omaperäisellä tavallaan. Lempeydestään huolimatta kirja ei kiertele vaan menee suoraan asiaan.

KUVA9 Kuolema kantaa kuollutta ystäväänsä. Wolf Erlbruchin kuvitus kirjasta *Duck, Death and the Tulip*.

Kuvitus luottaa yksinkertaiseen selkeyteen; kaikki ylimääräinen on riisuttu pois ja tyhjälle valkealle paperipinnalle on annettu paljon tilaa. Se luo rauhallisen olon lukijalle, joskin voisi argumentoida myös sen puolesta, että joitakin ylenpalttinen 'tyhjyys' saattaa myös ahdistaa. Teksti on minimissään. Jälki on herkkää väreissä ja viivankäytössä, ja kuvituksen elementit näyttävät paikoitellen kuin paperista irti leikellyiltä. Vastakohtana kirjan tyylille voisi nähdä myöhemmin sivulla 43 käsittelemäni kuvakirjan *Tervetuloa Rauhalaan*, joka taas on tyyliltään hyvin runsas ja yksityiskohtainen. Eläinhahmo, Anka, on samaistuttava mutta kuitenkin tarpeeksi etäännyttävä. Häneen viitataan naisena. Kuolema taas on ruudulliseen mekkoon, tohveleihin ja lapsiin pukeutunut, elekieleltään rauhallinen mies. Hänen päänsä on ihmisen kallo, jonka suu on ainaisessa lohduttavassa hymyssä. Kädessään hän kantaa ensitapaamisella mustaa tulppaania, jonka lopussa laskee Ankan ruumiin rinnan päälle.

*"Death stroked a few ruffled
feathers back into place, then he
carried her to the great river.
He laid her gently to the water and
nudged her on her way.
For a long time he watched her.
When she was lost to sight,
he was almost a little moved.
"But that's life," thought Death."*

Mäyrän jäähyväislahjat

Susan Varley, 1984 (*Badger's Parting Gifts*)

Mäyrän jäähyväislahjat on englantilaisen Susan Varleyn kirjoittama sekä kuvittama kuolemaa käsittelevä kuvakirja. Sen hahmot ovat ihmisen tavoin käyttäytyviä eläimiä – sopivassa suhteessa sekä samaistuttavia että etäännyttäviä. Mäyrä on paljolti hyvän isovanhemman kaltainen. Hän on vastuuntuntoinen ja aina valmis auttamaan muita, vanha ja viisas. Tarinassa mennään sujuvasti suoraan asiaan ja jo kirjan ensimmäisellä sivulla todetaan mäyrän olevan niin vanha, että tämä tietää kuolevansa kohta. Teksti on sävyltään hyvin lohdullista, kuitenkin realistisella otteella. Etenkin isovanhempansa menettänyt lapsi saisi kirjasta varmasti lohtua. Se pyrkii selittämään asioita, muttei kuitenkaan syötä lukijalle uskonnollisia totuuksia. Tekstiä on juuri sopivasti.

Tarina keskittyy paitsi kuolemaan myös läheisten suruprosessiin. Tunteet näytetään eikä niitä peitellä. Eläimet kokoontuvat yhteen lohduttamaan toisiaan ja yhdessä muistelevaan Mäyrää. Kirjan nimen mukaan he muistelevat Mäyrän heille antamia opetuksia tämän jäähyväislahjoina. Niiden kautta Mäyrä on yhä läsnä ja auttaa heitä heidän elämässään, ja he muistavat häntä arkisissa tomissaan.

KUVA11 Mäyrän kuolema Susan Varleyn symbolisesti kuvittamana kirjassa Mäyrän Jäähyväislahjat.

KUVA12 Myyrä suree Mäyrää, Susan Varleyn kuvitus kirjassa Mäyrän Jäähyväislahjat.

*”Mäyrä liikkui vikkelästi,
hän juoksi yhä nopeammin
ja nopeammin pitkää käytävää
pitkin, kunnes hänen tassunsa
eivät enää koskettaneet maata.*

*Hän tunsu kiepsahtavansa
ympäri, pudoten ja kupsahdellen,
silti satuttamasta itseään.
Hän tunsu itsensä vapaaksi.
Hänestä tuntui, että hän oli
jättänyt ruumiinsa.”*

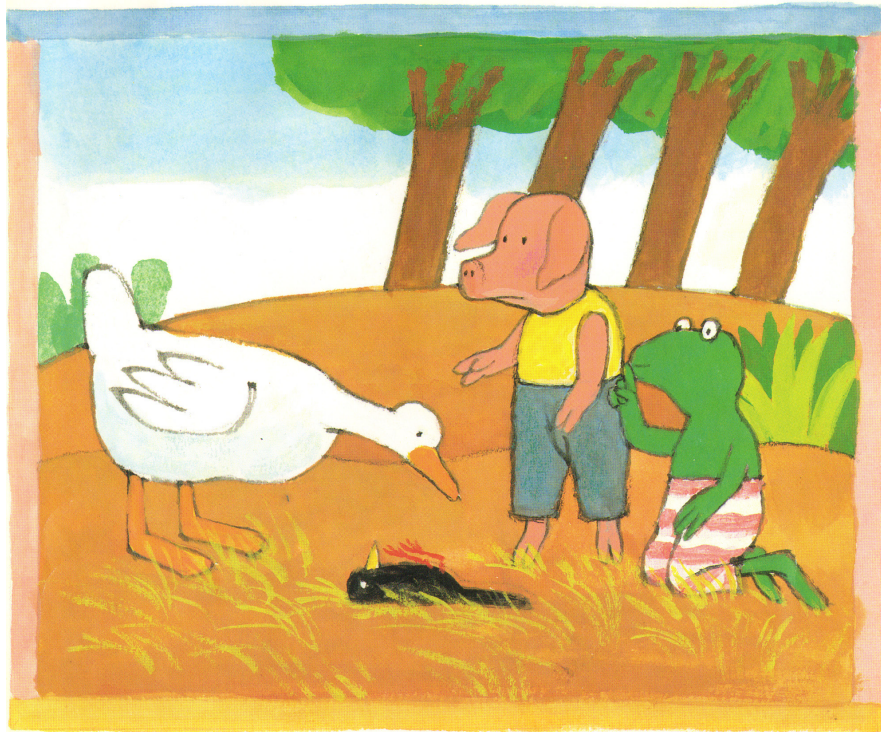
VARLEY 1984, 8

KUVA13 Suruprosessia kuvataan usein vuodenaikojen kautta. Kevään ensimmäiset kukat Varleyn kuvittamana.

Kyseinen kirja sopii mielestäni loistavasti suruprosessia käyväälle. Se innostaa lasta ja aikuistakin keskustelemaan kuolemasta ja muistelemaan menetettyä läheistä vaikka sitten kirjan tapaan niin, millaisia jäähyväislahjoja menehtynyt on heille antanut ja opettanut, mitä yhdessä on koettu. Teos on lohduttava ja ainakin itselleni se olisi lapsena sopinut mitä parhaiten isovanhempieni kuoltua.

Kuvituksessa on herkkä jälki, mikä tukee tarinaa todella hyvin. Vapaahko tussipiirros yhdistyy raikkaaseen vesiväripintaan, värit ovat herkäät ja maanläheiset. Kirjan formaatti on harvinaisen leveä ja avautuu täten helpommin sekä lapselle että aikuiselle yhdessä katseltavaksi. Kuvituksessa on symboliikkaa muutenkin kuin ihmismäisten eläinhahmojen osalta. Vuodenajat vaihtelevat tarinan kuluessa. Syksyn aikaan Mäyrä kuolee ja talven eläimet surevat koloissaan. Kevään tullen he kokoontuvat yhteen ja muistelevat lämpimästi Mäyrää.

KUVA14 Kuollutta lintua ihmetellään Max Velthuijsin kuvittamassa kirjassa *Sammakko ja linnunlaulu*.

Sammakko ja linnunlaulu

Max Velthuijs, 1991 (Frog and the Birdsong)

Kuolemaa käsittelevä, pienemmille lapsille tarkoitettu ja myöskin ihmisenkaltaisten eläinhahmojen kautta esitetty kuvakirja *Sammakko ja linnunlaulu* on Max Velthuijsin kirjoittama ja kuvittama. Kirjassa on vain vähän tekstiä, se on nopeasti läpikäytävissä. Tarina voisi sopia lapselle, joka kohtaa kuoleman käsitteen ensimmäistä kertaa esimerkiksi puun juurelta löytämänsä linnun ruumiin kautta, tai kuultuaan joltakin kuolemasta yleisellä tasolla. Läheisensä menettäneelle surevalle lapselle kirja tuskin soveltuu, sillä se vain hipaisee kuolemaa aiheena, eivätkä kirjan eläinhahmot ole suruissaan – ne unohtavat hyvin nopeasti löytämänsä kuolleen linnun. Nuoren sukulaisen tai ystävän menettänyt voi myös ahdistua eläinhahmojen joukon fiksuimpana edustetun Kanin toteamuksesta sivulla 15:

"– Kaikki kuolevat, se sanoi. – Mekö myös? kysyi sammakko. Siitä jänis ei ollut aivan varma. – Kyllä kai, sitten kun olemme vanhoja, se sanoi."

Loppu varmasti hämmentää kirjan kohdeikäryhmää, eli noin 3–4 vuoden ikäisiä lapsia. Eläimet pohtivat yhdessä, miksi mustarastas makaa maassa liikkumattomana. Kanin kerrottua linnun olevan kuollut, he päättävät haudata sen yhdessä. Sen jälkeen he päätyvätkin leikkimään iloisesti ja aivan kirjan loppuksi sivulla 26 näkevät linnun laulavan puussa (viereinen kuva): ”Puussa istuu mustarastas - - kuten aina ennenkin.” Paremmin voisi toimia se, että tekstissä mainittaisiin puussa istuvan mustarastastaan olevan joku toinen mustarastas kuin se, jonka he juuri yhdessä hautasivat. Eläinystävyyden tiedot kuolemasta ovat hyvin olemattomat: pienellä lapsella on muutenkin riittävästi vaikeuksia ymmärtää kuoleman lopullisuus. On kuitenkin hyvin todennäköistä, että kirjan sanoma on elämän jatkuvuudessa. Se että on kohdannut surua kuolemasta, ei tarkoita sitä etteikö surunkin keskellä voisi pitää myös hauskaa ja sallia itsensä nauraa. Kuoleman jälkeen on myös aina elämää ja vanhat sukupolvet tekevät tilaa uusille sukupolville. (Ylönen 2003, 127–128).

Kuvitus on hyvin lapsenomainen: sympaattinen ja naïvistinen. Lyijykynän vetoihin yhdistyvät paksut, maalatut väripinnat. Värit ovat voimakkaat ja niiden kontrastit vahvoja. Lopputulos on omaan silmääni jopa hieman ’sotainen’; kuva-aiheita on maalattu väliin hyvinkin vapaalla kädellä. Kuvitukset ovat muodoltaan pääosin suljettuja neliöitä, jotka on rajattu paksuin värillisin kehyksin.

KUVA15 Mustarastas istuu lopulta puussa kuten aina ennenkin. Max Velthuisin kuvitus kirjasta *Sammakko ja linnunlaulu*.

KUVA16 Enkelit auttavat vanhan isoäidin taivaaseen Heljä-Liukko Sundströmin kuvakirjassa Korkealla päällä pilvien puutarha sininen.

Samaistut- tavat satu- hahmot

KUVA17 Heljä-Liukko Sundströmin kuvitus kirjasta
Korkealla päällä pilvien puutarha sininen.

Korkealla päällä pilvien puutarha sininen

Heljä Liukko-Sundström, 1999

Korkealla päällä pilvien puutarha sininen on keramiikkataiteilija Heljä Liukko-Sundströmin kirjoittama ja kuvittama lasten kuvakirja. Tarina alkaa vanhan isoäidin hautajaisista, ja jo ensimmäisellä sivulla sanotaan, että vanha isoäiti on kuollut - asioista puhutaan niiden oikeilla nimillä. ”Kuollut ihminen on niin kuin kylmä ja tyhjä talo, josta kaikki ovat muuttaneet pois. — Hänen elämänsä täällä meidän kanssamme on päättynyt”, sanoo vanhan isoäidin tytär, tarinan kertoja lapsenlapselleen. Isoäiti kertoo äitinsä elämänkaaresta ja uskomuksistaan kuolemasta. Vanhan isoäidin sielunkelin hän sanoo kertaavan elämänsä kulkua pilvien päältä katsellen. Lopulta hän menee Sinisen Puutarhan portille, kohottaa verhoa (viereinen kuva) joka erottaa elämän ja kuoleman ja jatkaa pilvitietä sinne, missä hänen ystävänsä odottavat häntä alimmilla pilvisilloilla. ”Hänenkin on meitä ikävä, mutta hän tietää, että aikanaan me kaikki tapaamme toisemme korkealla, päällä pilvien”, sanoo isoäiti kirjan sivulla 27.

Kuvakirja on tunnelmallinen ja tarina matkaa läpi elämänkaaren kehdestä hautaan. Sen sanoma on, että ihmiselämän matkalle sattuu sekä riemun että murheen

polkuja ja ilo sekä suru kulkevat käsi kädessä, kunnes matka päättyy lopulta taivaaseen. Vanhan isoäidin kuoltua on lohdullista muistella tämän pitkää ja tapahtumarikasta elämää, sekä sitä, ettei ilman häntä olisi tarinan kertojaa saati kuulijaa olemassakaan. Muistojen tärkeää asemaa surevalle siis alleviivataan.

Kuvitukset ovat tekniikaltaan hyvin poikkeavat muihin käsittelemiini aiheen kirjoihin verrattuna, nimittäin valokuvattuja keramiikkareliefejä. Kuvien muoto on lähes neliö ja muodoltaan suljettu - kuvia kehystävät paksumat värilliset kehykset. Joka sivulla on oma kuvaneliönsä. Kuvitukset näyttävät ikään kuin kohoavan laattojen tapaisina sivuilta varjostuksensa johdosta. Kuvakirjan nimen mukaisesti sininen on teoksen hallitseva väri. Lämmin okra tasapainottaa paikoin sinistä. Kuvitus on hiukan naivistishenkistä, voimakasta ja utuista yhtä aikaa. Mittasuhteet vaihtelevat ja kuvituksissa on paljon sadunomaisuutta ja symboliikkaa, vaikka aihe onkin pääasiassa realistisen arkinen. Yhdessä kuvituksessa vanha isoäiti kävelee surunkaarta pitkin hänen sielunenkelinsä seurattuna surullisena pilven päältä - kuva viittaa ajanjaksoon, jolloin hän oli elämänsä aikana masentunut, mitä likaisen ruskea väritys osuvasti symboloi (viereinen kuva). Samaan kuvitukseen on voitu liittää myös eri puolilla maata tapahtuvia asioita, kuten yhdessä kuvassa, jossa vanha isoäiti nähdään tovereineen vasemmassa alakulmassa sotimassa lumisessa maisemassa, kun taas oikeassa yläkulmassa vanha isoäiti hoitaa kotona heidän lapsiaan. Tekstin määrä on vähäinen, juuri sopivasti selittämään kuvituksia.

KUVA 18 Liukko-Sundström kuvaa masennusta kuvakirjassaan Korkealla päällä pilvien puutarha sininen.

Seitsemän meren tuolla puolen

Marjatta Kurenniemi, 1980

Marjatta Kurenniemen tarina *Seitsemän meren tuolla puolen* vuonna 1980 ilmestyneestä samannimisestä satukokoelmasta jakaa sekä edellä esitetyn kuvakirjan opetuksen, mutta täysin sadun keinoin. Ilman surua ja murhetta emme tuntisi myöskään iloa emmekä onnea. Kirja ei tosin ole kuvakirja, vaan kuvitettu lasten satukirja, jossa on verrattain paljon tekstiä. Sen on kuvittanut Leila Nieminen kauttaaltaan vihreillä vesiväri- ja vahaliitupiirroksilla. Kirjassa on viisi tarinaa, joista nimikkotarina on neljäs ja kahdeksan sivun mittainen. Vaikka tarina on selkeä satu, on se aikuiselle helpommin ymmärrettävissä kuin lapselle, joka saattaa käsittää lopputuleman jopa ahdistavana. Tarinan päähenkilö on prinsessa Leonoora, joka haluaa pysyä ikuisesti nuorena ja kauniina, eikä halua koskaan tuntea surua. Hän juo taikajuoman, joka toteuttaa hänen toiveensa. Suru ja ilo kuitenkin kulkevat käsi kädessä, minkä hän ymmärtää vasta hallittuaan vuosikausia kuningattarena ja kansansa kääntynyt lopulta häntä vastaan. Paettuaan hän juo vastajuoman, joka saa menneiden vuosien ilot ja surut kulkemaan hänen lävitseen. Leonoora sulaa suureksi kyneleeksi ja haihtuu pois (viereinen kuva).

"Nyt minä ymmärrän, mikä oli se hinta, jonka maksoin itselleni, vanhus kuiskasi. Se hinta oli elämäni onni, sen ilot ja surut, sen kauneus ja tuska. Niitä minä ymmärtämätön pakenin ja luovuin ihmisen ihanasta ja raskaasta osasta, jossa ilo ja suru kulkevat käsi kädessä."

KURENNIEMI 1980, 12

Prinssi ja Luodetuuli

Veronica Leo, 1985 (*Odödlighetens klippa*)

Veronica Leon kirjoittama ja kuvittama *Prinssi ja Luodetuuli* (1985) on esimerkeistäni perinteikkäin satukuvakirja. Prinssi, tarinan päähenkilö, on päässyt Kuolemattomuuden luodolle. Siellä hän rakastuu tyttöön. Pian hän saa kuitenkin tietää, että luodolla hitaammin vievää aikaa on kulunut jo 700 vuotta. Prinssi päättää lähteä käymään kotonaan kuolevaisten maassa, mutta siellä häntä odottaa Kuolema (viereinen kuva). Luodetuuli kuitenkin puhaltaa menehtyneeseen prinssiin jälleen elämän ja lupaa kuljettaa hänet takaisin luodolle, kunhan Prinssi vastineeksi antaa ihmisille uskon tulevaisuuteen.

Tarina saattaa olla turhankin sadunomainen läheisensä menettäneelle lapselle. Kuvakirja kun metaforisesti sivuaa enemmän sitä, mikä elämässä on pohjimiltaan tärkeää kuin tarjoaisi lohdutusta lapsen suruun. Prinssi herätetään kuolemasta kuin sitä ei olisi koskaan tapahtunutkaan – hän elää jälleen ihmisten kanssa ja saa halutessaan palata Kuolemattomuuden luodolle. Kuten aiemmin on todettu, varsinkin pienemmällä lapsella on jo valmiiksi vaikeuksia käsittää kuoleman lopullisuus. Vanhempaa lasta tarina voi taas ärsyttää, tosielämässä kun kuolleet pysyvät kuolleina. Kirjan kuvitus on hyvin yksityiskohtainen ja runsas, klassisen sadunomainen ja värikäs. Tyyli on runsaasti vaikutteita pointillismista sekä symbolismista.

KUVA20 Kohtaaminen kuoleman kanssa.
Veronica Leon kuvitus kirjasta *Prinssi ja Luodetuuli*.

Tervetuloa Rauhalaan

Jenni Kirves, 2015

Jenni Kirveksen kirjoittama ja Annika Hiltusen kuvittama kuvakirja *Tervetuloa Rauhalaan* ilmestyi vuonna 2015. Päähenkilön, pienen pojan nimeltään Toivo, vanhemmat riitelevät jatkuvasti. Toivo pakenee kodin ahdistavaa tunnelmaa vintille, josta löytää outoa valoa hehkuvat portaat. Hän lähtee samantien kipuamaan portaita ja päätyy siten Rauhalaan, jossa asuva väki ei tunne surua. Hänen siellä kohtaamansa nuoren ja kauniin näköinen Tyyni, joka kutsuu itseään vanhaksi harpuksi, kertoo että Rauhalaan aikuiset pääsevät vasta kuoltuaan, mutta lapset joilla on paljon huolia saavat vierailta halutessaan voimia kerätäksään koska tahansa, unien kautta.

Kuvakirjassa saattaa lapsen kannalta olla hitusen liikaa tekstiä, ja kirja keskittyy paljolti vanhempien riiteltyyn. Toivo on riitelyn takia hyvin ahdistunut ja näistä tunnelmista tarina alkaa. Ensimmäisellä aukeamalla Toivo näyttää pohjattoman surulliselta, hän yrittää peittää korviaan tyyneillä riitelevien vanhempien tummanpuhuvien varjojen heittyessä hänen ylitseen seinälle. Toivo pakenee pahaa oloaan vintille ja astelee Rauhalaan. Itselleni tulee lukijana vahva tunne, että Toivo haluaa kuolla, minkä en kuitenkaan epäile olleen kirjan tarkoitus. ”Toivo toivoi - - saavansa siivet selkäänsä ja lentävänsä - - kauas, kauas pois” (Kirves 2015, 2). Sitten Toivo

KUVA21 Toivo Rauhalassa. Annika Hiltusen kuvitus kirjasta *Tervetuloa Rauhalaan*.

ryntää kiipeämään portaita, jotka tuntuivat jatkuvan korkeuksiin, aina taivaaseen saakka. Hän tuntee ison taakan putoavan harteiltaan ja huoli sekä murhe menevät menojaan (Kirves 2015, 6). Kohdatessaan Tyynin Toivo kysyy ääni täynnä uteliaisuutta: *”Olenko minä päässyt Taivaaseen?”* (Kirves 2015, 8).

En lukijana ole aivan varma, onko kirja alunperin tarkoitettu läheisensä menettäneen lohduttamiseksi vai vanhempien riitelyn puimiseksi. Tulee vaikutelma siitä, ettei kirja oikein itsekään tiedä vaan yrittää selvittää turhan monta asiaa samalla kertaa. Kirjassa ei mainita Toivon menettäneen ketään läheistään, hän ei itse ole vakavasti sairas eikä hän sure muuta kuin vanhempiensa riitelyä, joten kirja ei tunnu siinä mielessä soveltuvan lapselle kuolemasta aiheutuneen suruprosessin käsittelyyn. Tietty lapsi, joka vain pohtii kuoleman jälkeistä olotilaa tai on siitä syntyneestä mielikuvasta ahdistunut, saattaa saada kirjasta jotain vastauksia itselleen. Vanhempien riitelystä kärsivä lapsi taas saattaa hämmentyä yhtäkkisestä Rauhalaan menemisestä. Tuonpuoleista myös maalataan loputtomasti unelmien unelmaksi ja tämänpuoleista pidetään jopa helvettinä (Kirves 2015, 10). Ihan kuin lapselle tarjottaisiin tarjotimella vaihtoehtoja: kumpi kuulostaa mukavammalta? Eikä lapsi valitettavasti voi mennä halutessaan tuonpuoleiseen, ainakaan hereillä portaita pitkin. Aikuiset esitetään toissijaisina, heillä toisin kuin lapsilla ei ole mitään asiaa Rauhalan onneen paitsi kuollessaan. Toivostakin aikuinen vielä kuitenkin kasvaa, sikäli kun hän

tarinassa ei ole rivien välistä luettuna kuollut.

Tarinassa on toki lohdullisuutta ja lapselle, jota ahdistaa lähinnä se, mitä kuoleman jälkeen on, voi siitä olla tosiaan paljonkin lohtua. Hienoa tarinassa on myös se, että se tuntuu edistävän suvaitsevaisuutta ja erilaisuuden arvostamista yleensä. Tyyni sanoo Rauhalan olevan paikka, jonne kaikki päätyvät ja se tunnetaan monilla nimillä, kuten Taivaana, Paratiisina, Ikuisena Puutarhana, Tuonpuoleisena, Nirvanana, Ylisenä ja niin edelleen. Kirja antaa näin tilaa monentaustaiselle lukijalle tulkita Rauhala omien uskomustensa mukaisesti. Toivon kysymykseen *”Mitä täällä sitten tehdään?”* Tyyni myös vastaa rauhoittavasti: *”- - jokainen tänne tulija päättää itse”*, kuolleet saavat ottaa myös minkä tahansa hahmon haluavat (Kirves 2015, 10).

Kuvitus on erittäin runsasta ja värikylläistä, yksityiskohtaista sekä piristävää. Tyylillä on hyvin omaleimainen ja erottuva, joskin tuo hiukan mieleen värikkäässä geometrisuudessaan suomalaisen kuvittajagraafikon Klaus Haapaniemen työt. Jälki on modernin erottuva, ja lapsen voisi kuvitella viihtyvän pitkään kirjan parissa ahmien kuvamaailmaa silmillään. Runsaan visuaalisen värikylläisyytensä puolesta se tuo mieleen myös aikaisemmin esitellyn Veronica Leon Prinssi ja Luodetuuli -kuvakirjan, jonka lähestymistapa on tosin perinteikkäämpi. Kuvitus on ainakin osittain tietokoneella tehtyä. Argumentoida voisi, meneekö tyylillä ylitsepursuavuudessaan jo mauttomuuden puolelle etenkin aiheen huomioiden, mutta mielestäni se toimii hyvin omalla tavallaan.

Kultaiset klassikot

KUVA22 Joonatan ja Korppu.
Ilon Wiklundin kuvitusta kirjasta Veljeni leijonamieli.

KUVA 23 Ilon Wiklundin kuvitus kirjasta *Veljeni, Leijonamieli*.

Veljeni, Leijonamieli & vanhat klassikot

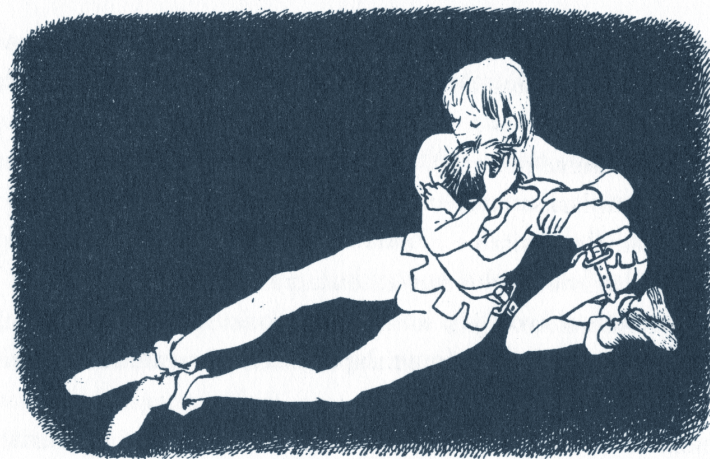
Astrid Lindgrenin vuonna 1973 ilmestynyt *Veljeni, Leijonamieli* (Bröderna Lejonhjärta) on luultavasti tunnetuin kuolemaa käsittelevä lastenkirja Suomessa (Ylönen 2003, 135). Omassa lapsuudessaan sitä luettiin koulussa. Kirjan on kuvittanut Ilon Wiklund. Vaikkei kirja olekaan lasten kuvakirja, vaan kuvitettu lastenkirja, ei sitä voida sivuttaa puhuttaessa kuolemaa käsittelevistä lasten täsmäkuvakirjoista. Kirja on raivannut tietä myöhemmille tulkinnolle ja on taatusti toiminut inspiraationa monelle muulle eurooppalaisille tulkinnalle aiheesta. Kirjassa on myös verrattain runsaasti kuvituksia. Tarinan kantavia teemoja ovat paitsi kuolema ja sen jälkeinen elämä tuonpuoleisessa, myös omien pelkojen kohtaaminen sekä niiden voittaminen.

Kirja kertoo veljeksistä Joonatan ja Kaarle 'Korppu' Leijonasta. Joonatan on hyvin suosittu, rohkea ja hyväsydäminen lapsi. Hän on myös terve, toisin kuin kuolemansairas pikkuveljensä Korppu. Joonatan kuitenkin menehtyy pelastaessaan Korpun heidän palavasta kodistaan. Joonatanin edesmennyt sielu kuvataan kirjassa valkeana kyyhkynä, joka ilmestyy ikkunalle kutsumaan

Korpun luokseen (edellisen sivun kuva). Hän kuoleekin pian tämän jälkeen sairauteensa ja seuraa veljeään kauriiseen tuonpuoleiseen satumaahan nimeltä Nangijala. Siitä maailmasta Joonatan oli kertonut Korpulle tarinoita heidän elässään. Veljekset joutuvat taisteluun maata uhkaavia valloittajia vastaan ja lopulta tuhoavat pahuutta edustaneen lohikäärmeen. Tämän liekki kuitenkin ehtii halvaannuttaa Joonatanin (viereinen kuva), ja veljesten tarina päättyy kuten alkaakin – kuolemaan. He päätyvät hyppäämään kielekkeeltä päästäkseen jälleen uuteen maailmaan, jonka tulisi nyt olla viimein rauhallinen maa, jossa elää onnellisesti.

Lähes koko tarina sijoittuu tuonpuoleiseen, alussa ollaan vain hetki maan päällä ja elämää kuvataan vaikeaksi, kun taas tuonpuoleinen on onnen, terveyden ja seikkailujen paikka. Aikanaan kirjan ilmestyttyä mietittiin, onko oman hengen riistämiseksi tulkittava veljesten siirtyminen Nangilimaan hyväksytyä lastenkirjassa (Kerttula, S. 2015. Astrid Lindgrenin traaginen elämä [viitattu 10.4.2016]. Saatavissa: <http://www.is.fi/viihde/art-2000000929047.html>). Tätä vaikeaa teemaa onkin sittemmin vältelty. Kirja on yli 200-sivuinen, joten sitä lapsi tuskin yhdeltä istumalta lukee tai hänelle luetaan. Kirjan kuvitukset ovat yksityiskohtaisia, mustia tussipiirroksia. Viivaa ja tummaa pintaa käytetään runsaasti, mutta lopputulos onnistuu silti näyttämään herkältä.

Veljeni Leijonamielestä on vaikea olla huomamatta yhtäläisyyksiä yhteen ajan toiseen klassikko-teokseen, nimittäin Richard Bachin kirjoittamaan

KUVA24 Halvaantunut Joonatan. Ilon Wiklundin kuvitus kirjasta *Veljeni, Leijonamieli*.

Lokki Joonataniin (Jonathan Livingston Seagull, 1970). Kirjat jakavat samankaltaisen käsityksen kuolemasta ja sen jälkeisen elämän rakenteesta. Niiden mukaan kuoleman jälkeen elämä jatkuu, mutta entistä onnellisempänä ja vahvempänä, aina kokeneempänä ja rohkeampana. Vaikuttaisi siltä, että sykli on näennäisesti loputon jälleensyntymien kierto. Kuolemassa odottaa elämä, jossa aikanaan taas kuollaan ja taas eletään. Ei voi tietää, kauan tämä sykli jatkuu – mutta se selvästi jatkuu aikansa. Veljeni Leijonamielissä hauras, sairass keho kuolee syntyäkseen uuteen maailmaan vahvana ja terveenä versiona itsestään uudelleen ja uudelleen, kun taas Lokki Joonatanissa matkataan täydellisyysden tasolta toiselle, kunnes saavutetaan äärimmäinen osaaminen. Kristillinen uskonperinne näyttäisi kohtaavan buddhalaisen filosofian. Sielua symboloidaan linnun kautta, valkeana kyyhkynä tai lokkina. Jopa Veljeni Leijonamielen Joonatan jakaa saman nimen lokki Joonatanin kanssa. Lokki Joonatan ilmestyi kolme vuotta ennen Veljeni Leijonamieltä ja nousi heti suureen suosioon, joten saattanee olla, että Astrid Lindgren sai siitä vaikutteita omaan tarinaansa.

Lokki Joonatan alkaa Joonatanin harjoittellessa taitolentoa. Muut lokit pitävät tätä luonnonvastaisena: lokkihan lentää vain syödäkseen. Joonatan ei tästä välitä, vaan seuraa intohimoaan ja kehittyy aina vain paremmaksi lentäjäksi. Lopulta hän seuraa kahta hohtavaa ja uskomattoman taitavasti lentävää lokkia uuteen maailmaan, jossa hänkin muuttuu hohtavaksi

lokiksi (vrt. kuolema ja tuonpuoleiseen siirtyminen). Hän tajuaa kykenevänsä aina vain parempiin suorituksiin kuin edellisessä elämässään. Hän uskoo tulleensa Taivaaseen, mutta hänelle selitetään, ettei taivasta löydy ajasta eikä paikasta – Taivas on täydellisyyttä. Ymmärtäessään tämän Joonatan kykenee lentämään silmänräpäyksessä minne ikinä mieliinkin. Valaistumisen sykli jatkuu, kun Joonatan ilmestyy entisen itsensä kaltaisen lokki Fletcher Lyndin luokse opettamaan vuorostaan tätä. Lokki Joonatan voisi sopia luokituksestaan myös lastenkirjaksi. Se on lopulta hyvin faabelimainen satu ja allegoria ihmisistä, sekä tuonpuoleisuuden ja kuoleman rakenteesta. Filosofisena teoksena se myös ajaa suvaitsevaisuuden sekä itsensä löytämisen ja kehittämisen sanomaa. Se haluaa kertoa lukijalleen, että mahdollisuudet ovat rajattomat ja hänen tulisi uskoa itseensä ja omiin unelmiinsa. Voi tietty olla, että aihe ja sanamuodot ovat liian hankalia lapselle ja voisivat johtaa tätä harhaan. Yhdessä aikuisen kanssa kirjan sanomaa voisi tosin pohtia. Kirjan kuvitukset ovat Russell Munsonin ottamia tunnelmallisia mustavalkoisia valokuvia lentävistä lokeista.

Richard Bach työskenteli kirjan aiheelle sopivasti lentäjänä (Yhdysvaltain ilmavoimissa sekä taitolentäjänä). Tässä voi taas nähdä yhteyden Antoine de Saint-Exupéryyn, ranskalaiseen kirjailijaan ja lentäjään, joka on kirjoittanut ja kuvittanut toisen ikiklassikon, pienoisromaanin *Pikku Prinssi* (*Le Petit Prince*), joka ilmestyi kaksikymmentäseitsemän vuotta ennen Lokki Joonatania vuonna 1943.

Kirja mielletään satukirjaksi ja se kertoo vertauskuvien avulla ihmisen onnen tavoittelusta, tarjoten elämänfilosofiaa kaiken ikäiselle lukijakunnalle, sekä kritisoi aikuisten maailmaa, sivuuttaen myös kuolemaa ja surua.

Kirjailijan tavoin kirjan kertoja on lentäjä, joka putoaa keskelle aavikkoa. Siellä hän tapaa omintakeisen mutta sympaattisen hahmon nimeltä Pikku Prinssi. Pikku Prinssi on myös eksynyt aavikolle ja kaipaa kotiinsa, joka näkyy kaukana taivaalla pienenä tuikkivana tähtenä. Lopussa käärme puree häntä, ja hän kaatuu kuolleen hiekkaan (vasen kuva yllä). Kertoja ei aamunkoitteessa enää löydä Pikku Prinssin ruumista ja hän uskoo vakaasti tämän päätyneen takaisin omalle tähdelleen, silti ikävöiden ystäväänsä (oikea kuva yllä).

Kirjailija on itse myös kuvittanut kirjan. Kuvitukset ovat herkkiä, yksinkertaisia vesiväripiirroksia ja valkoiselle paperille on annettu reilusti tilaa. Pikku Prinssissä on samaa ajatonta, rehellisen riisuttua sekä puhuttelevan filosofista tunnelmaa kuin aiemmin käsitellyssä ja myöhemmin vuonna 2007 ilmestyneessä Wolf Erlbruchin kuvakirjassa *Duck, Death and the Tulip*.

"Nyt olen jo vähän unohtanut suruani. Tarkoitan... en kokonaan. Mutta tiedän pikku prinssin saapuneen tähdelleen, koskapa aamunkoitossa en enää löytänyt hänen ruumistaan. Ei se ollutkaan mikään kovin painava ruumis... Ja öisin kuuntelen mielelläni tähtiä. Ne helisevät kuin väsisataa miljoonaa tiukua..."

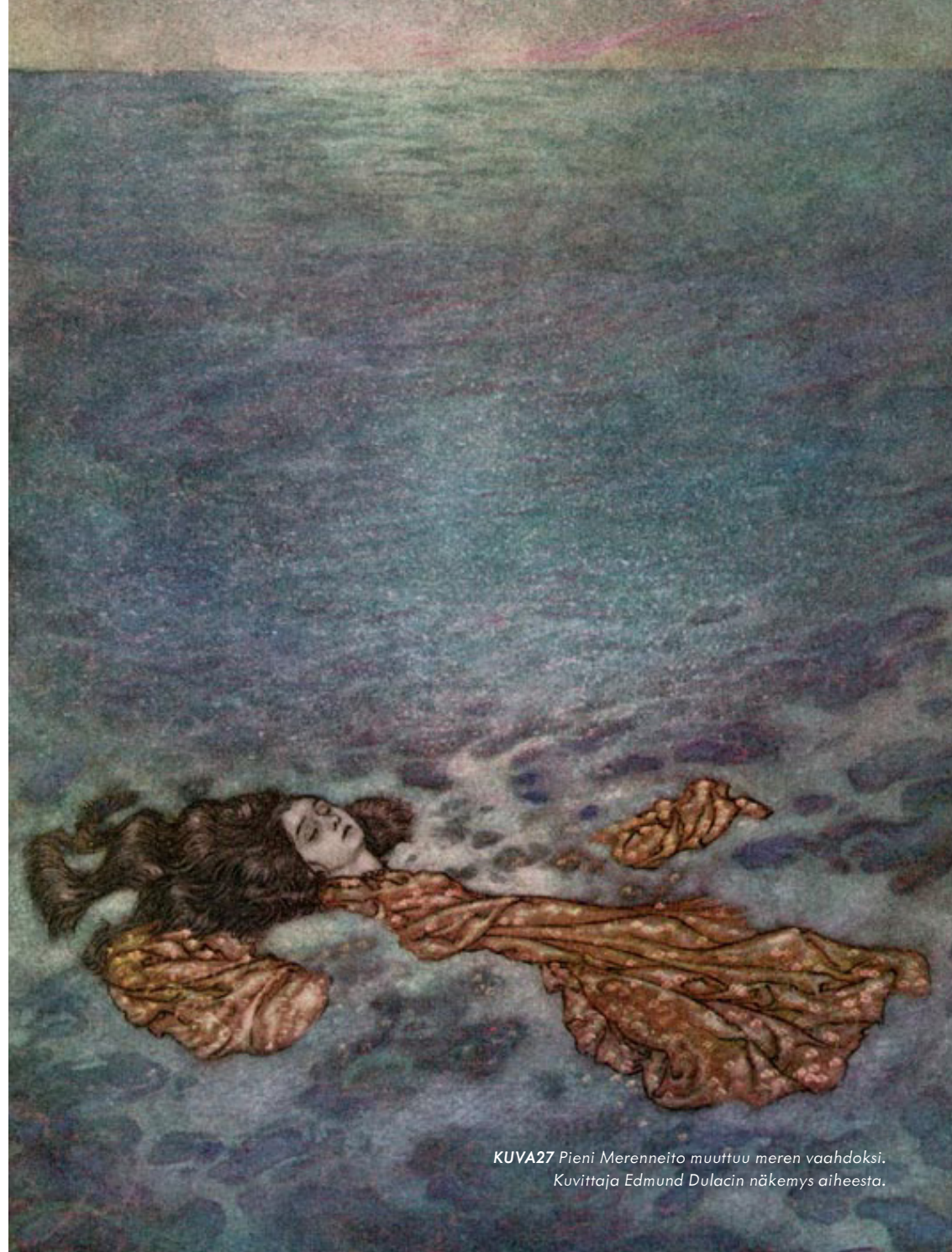
DE SAINT-EXUPÉRY, PIKKU PRINSSI JA MITEN TARINA SYNTYI, 116

Perinteiset satuklassikot

Perinteiset, ajattomat sadut voivat toimia myös hyvin surevalle lapselle. Tärkeintä kun on aikuisen ymmärtävän lohduttava läsnäolo, on sadun tarinaan syventyminen hyvä keino hetken irtautumiseen arjesta yhdessä. Tällaisia vanhoja klassikkosatuja ovat mm. *Grimmin sadut* ja *H. C. Andersenin sadut*. Mustavalkoinen, yksiselitteinen hyvän ja pahan vastakkainasettelu antaa lapselle tien purkaa patoutuneita tunteitaan tuntemalla suuttumusta tarinan pahaa voimaa kohtaan. Tarinoiden päähenkilöt kokevat menetyksiä ja vastoinkäymisiä, mutta lopulta he voittavat aluksi ylitsepääsemättömiltä näyttäneet vaikeudet. Tällaiset tarinat voivat osaltaan valaa lohtua ja rohkeutta surevan lapsen sydämeen. Sanoma kuitenkin pohjimmiltaan on, että vaikeuksia kohdataan ja niistä selvittäään. (Ylönen 2003, 136–137).

Onnellinen loppu on lastensaduissa tärkeä. Kun kirjan aiheena on kuolema ja sen sureminen, surusta selviytyminen voi olla tarinan onnellinen loppu. Mikäli tarina päättyy surullisesti, ei satua kannata lukea surevalle lapselle. Tällaisia ns. 'kiellettyjä satuja' ovat esimerkiksi H. C. Andersenin *Pieni Merenneito* (1837),

KUVA27 Pieni Merenneito muuttuu meren vaahdoksi.
Kuvittaja Edmund Dulacin näkemys aiheesta.

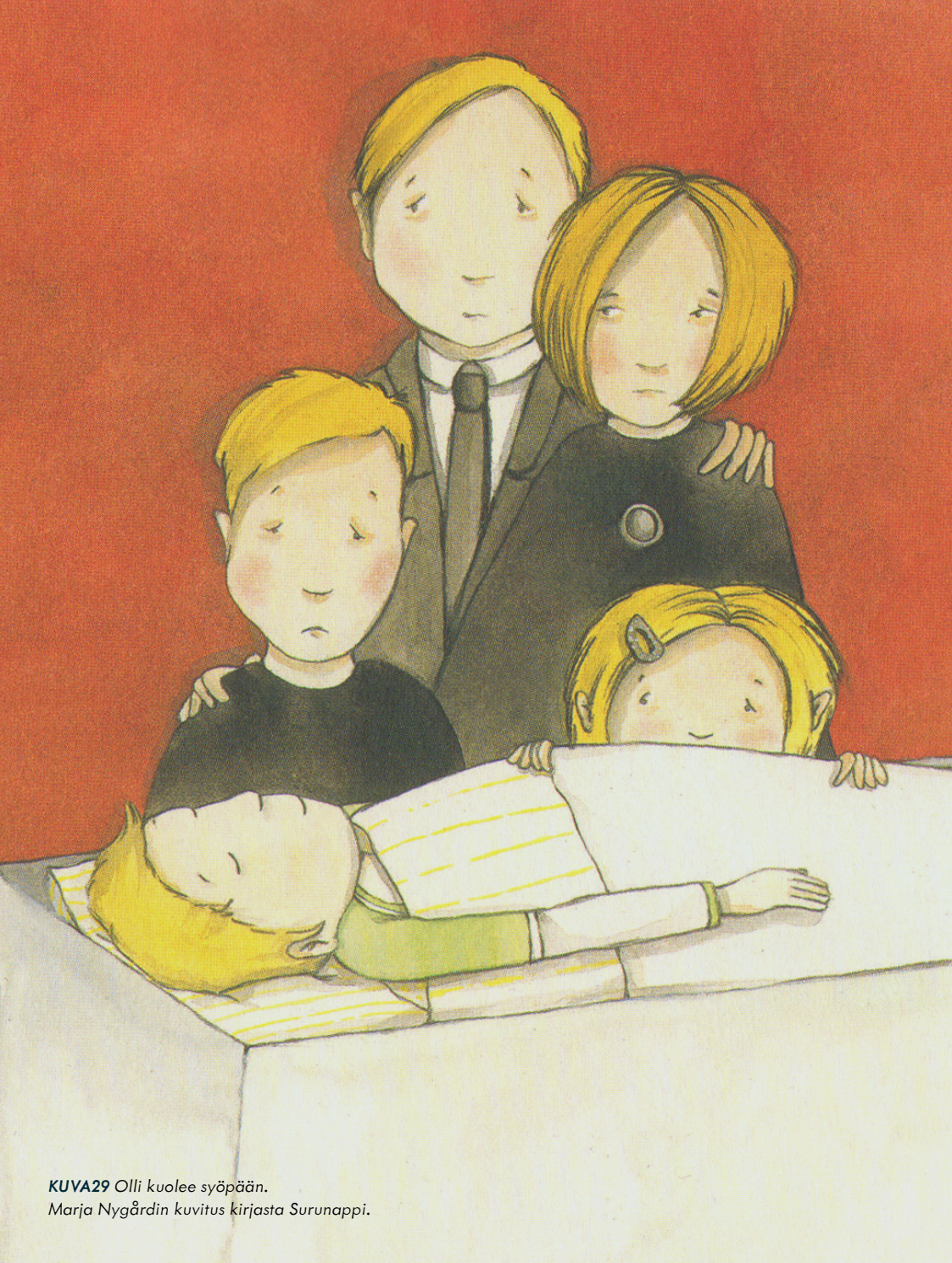

KUVA28 Lumikki ei kuollutkaan. Kuvittaja Franz Jüttnerin näkemys Grimmin veljesten sadusta Lumikki ja seitsemän kääpiötä.

jossa tarina päättyy päähenkilön heittäytymiseen mereen ja muuttumiseen meren vaahdoksi (edellisen sivun kuva). Samaan kategoriaan voisi ajatella kuuluvan aiemmin sivulla 41 esittelemäni satunovellin *Seitsemän meren tuolla puolen*, jossa päähenkilö puolestaan sulaa surun suureksi kyneleeksi ja haihtuu pois. Usein sadut antavat myös liian satumaisia loppuja. Tästä voidaan pitää esimerkkinä vanhoja Grimmin veljesten satuja *Lumikki ja seitsemän kääpiötä* sekä *Prinsessa Ruusunen*. Omenanpalaan tukehtunut, myrkytetty Lumikki herää kuoleman kaltaisesta tilasta prinsin

antamaan ensisuudelman (viereinen kuva). Ruusunen nukkuu sata vuotta, kunnes hänkin herää prinsin suudelman. Tosielämässä ihmeet eivät kuolleita takaisin tuo. Sadun keinoin kuolema on siis tuotu tutuksi, mutta se on lähes poikkeuksetta voitettu. Hannu ja Kerttu eksyvät metsään ja Noita yrittää syödä heidät. Susi nielee Punahilkkan mummoineen. Paha saa kuitenkin lopulta palkkansa ja viattomat sankarit pelastuvat. Tuhkimon ja Lumikin äidit ovat toki kuolleet aiemmin, mutta se mainitaan vain ohimennen ja tarinassa keskitytään aivan muihin asioihin. (Ylönen 2003, 145, 136–137).

Kuvakirjojen maailmasta poiketen mutta klassikkosatuja mainetta nauttien *Disney* elokuvineen on käsitellyt paljon kuolemaa lapset kohdeyleisönään. Etenkin protagonistin vanhempien kuolema on keskiössä. *Leijonakuninkaassa* Simban isä kuolee, *Nemoa etsimässä* Nemon äiti – lista jatkuu loputtomiin. Bambi on ensimmäinen Disneyn elokuva, joka käsitteli lähes traumatisoivalla tavalla kuolemaa. Tapa, jolla Bambin äidin kuolema kuvattiin, oli hyvin riistävä ja tunteisiin vetoava, vaikkei itse tapahtumaa näytetäkään. Disney onkin tehnyt hyvää työtä vähentääkseen kuolemaan liittyvää tabun asemaa ja tehnyt osaltaan näin tietä uusille, tuoreemmille ja arkisimmille lähestymistavoille tämän päivän lasten kuvakirjallisuutta ajatellen.

KUVA29 Olli kuolee syöpään.
Marja Nygårdin kuvitus kirjasta Surunappi.

Kuolema arjen keskellä

Surusaappaat

Päivi Franzon, 2006

Surusaappaat on Päivi Franzonin kirjoittama ja Sari Airolan kuvittama kuvakirja isoäidin menehtymisestä, elämästä ennen tätä sekä surusta ja lohdun etsimisestä tapahtuneen jälkeen. Kirja ottaa loistavasti käsitteeseen sekä tekstin että kuvituksen osalta Eemi-pojan ailahtelemaan tunneskaalan surun keskellä. Teoksen nimi on osuva, sillä suru ikään kuin tekee Eemin saappaista raskaat – mieli on maassa ja eteneminen tuntuu surevalle vaikealta (viereinen kuva). Kirjassa aikuinen esitetään rajallisena hahmona, mikä on hyvä ja tuore ilmaisutapa: hänkin suree ja ikävöi, ei tiedä aina oikeita taikka lopullisia vastauksia eikä tapoja ilmaista tunteitaan tai lohduttaa lastaan. Eemi yrittää ensin piilottaa tunteitaan, mutta päästää ne lopulta valloilleen niin, että menetystä voidaan alkaa käsittelemään ja siitä toipumaan. Muistojen tärkeyttä korostetaan ja Eemin isä sanookin sivulla 27: *"Rakasta ihmistä ikävöi aina. Ikävä on kuitenkin helpompi kantaa, jos muistaa ne hyvät ja iloiset asiat, joita on yhdessä koettu"*.

Kirjan kuvitukset ovat hyvin puhuttelevia ja niille on annettu paljon tilaa. Tyyli on persoonallinen ja hyödyntää useita käsillä tekemisen tekniikoita. Arkeen nojaavassa kuvituksessa on satukategorialle tyyppillistä mittasuhteilla leikittelyä. Tekstiä ei ole liikaa vaan juuri sopivasti, jotta kirjan sanoma tulee hyvin esille.

KUVA30 Suru tekee Emilin saappaista raskaat.
Sari Airolan kuvitus kirjasta Surusaappaat.

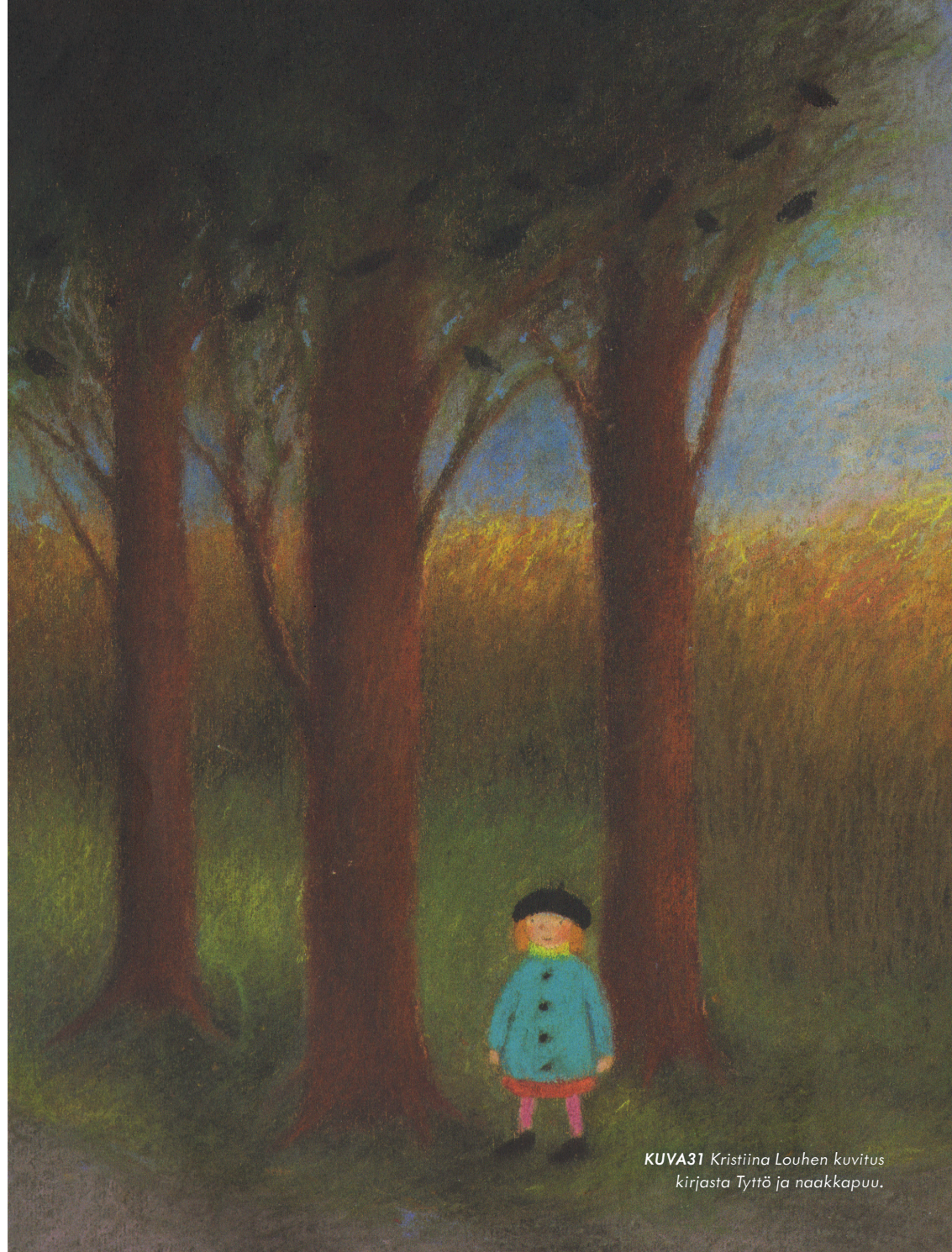
Tyttö ja naakkapuu

Riitta Jalonen, 2004

Pienen tytön isä on kuollut Riitta Jalosen kirjoittamassa ja Kristiina Louhen kuvittamassa kuvakirjassa *Tyttö ja naakkapuu*. Tarinaa kuljetetaan eteenpäin tytön sisäisenä puheena. Hän pohtii ja muistelee asioita niin lennokkaasti, kuin lapsi vain voi tehdä. Tarinassa kuvituksineen on paljon symboliikkaa. Isän kuolema on suuri muutos ja käännekohta tytön elämässä. Vertauskuvallisesti tyttö myös odottaa juna-asemalla asioivaa äitiään naakkapuun alla (viereinen kuva), joka on ostamassa matkalippuja jonnekin, jossa he mahdollisesti aloittavat uuden elämän. Naakat, kuten mustat linnut yleensä, symboloivat kuolemaa, sielua ja surua. Tytön saati hänen vanhempiansa nimiä ei kerrota lukijalle, mikä on erikoinen ja mielestäni toimiva ratkaisu. Tytön ajatuksista tulee näin yhdistettynä kertomisen minämuotoon jotenkin henkilökohtaisempia, kuin lukijan itsensä omia ajatuksia. Kirja pohtii herkästi myös tuonpuoleista ottamatta silti uskonnollisesti kantaa asiaan.

Kuvitus on intensiivistä mutta samalla herkkää pastellityötä. Värit tuntuvat hehkuvan ja kuvapinta värilevän – kuin kuvitukset hengittäisivät tai kumpuaisivat tytön mielestä ja muistoista, antaen tyylille utuisan tunnelman. Kuin sureva kulkisi jonkinlaisessa transsissa.

KUVA31 Kristiina Louhen kuvitus kirjasta *Tyttö ja naakkapuu*.

*"Minä tiedän ikävän.
Se on sellaista, jonka tuntee
joka puolella itsessään.
Eniten se tuntuu vaatteiden sisällä,
mutta minä en tarkalleen
tiedä missä. Joskus se sattuu
kurkkuun ja korviinkin.
Kurkusta tulee jotenkin paksu ja
korviin pistelee niin kuin olisi
pakosta juossut oikein kovaa
vaikka ei olisi yhtään jaksanut."*

JALONEN 2004, 11

Surunappi

Mari Möre, 2009

Joskus kuolema vie perheen nuorimpiakin. Mari Möron kirjoittaman ja Marjo Nygårdin kuvittaman *Surunapin* on julkaissut SYLVA ry eli Suomen syöpäsairaiden lasten ja nuorten valtakunnallinen yhdistys, joka toimii syöpään sairastuneiden lasten ja heidän perheidensä hyväksi. Kirjassa isovelji Olli sairastuu leukemiaan ja lopulta kuolee. Hänen sisaruksensa Vili, Enna sekä muu perhe jäävät suremaan menetystä. Kirja keskittyy perheen suruun – siihen, kuinka Olli sairastaa, sitten menehtyy ja kuinka kuolema vaikuttaa perheeseen ja sen arkeen sekä menetyksen heissä herättämiin tunteisiin. Perheen mummo ompelee lapsille virkkaamalleen pehmotuhattajalkaiselle surunapin merkiksi menetyksestä ja suruajasta tuhatjal-kaisen muita elämäntilanteita kuvastavien jalkanappien joukkoon. Tämä mitä luultavimmin vertautuu suomalais-ten miesten tapaan käyttää hautajaisten jälkeen surunap-pia takkinsa vasemmassa kauluksessa viestittämään lähi-omaisen kuolemasta ja suruajasta (Airaksinen, M. 2015. Hautajaispukeutuminen [viitattu 5.4.2017]. Saatavissa: <https://tyyliniekk.fi/hautajaispukeutuminen/>).

Kirja huomioi lapsen kuoleman epäreilouden: miksi juuri meidän perheenjäsenemme kuoli ennen aikaan? Se kehottaa kuitenkin vaalimaan hyviä muistoja ja tukeutumaan muihin vielä eläviin rakkaisiin. Lapsen näkökulma on otettu hyvin huomioon. Kirjassa

KUVA33 Taimet symboloivat kasvua. Marjo Nygårdin kuvitus kirjasta *Surunappi*.

on tosin runsaasti tekstiä pienellä kirjasinkoolla, joten kirja saattaa olla lapselle luettavaksi turhan raskas, eikä täten sovi kovin hyvin ainakaan alle kouluikäisille. Useaan lukukertaan jaettuna ja etenkin ääneen luettuna se toimii varmasti parhaiten, mikäli lapsi on valmis palaamaan aiheeseen useamman kerran peräkkäin.

Kirjan kuvitus on pehmeää, murrettuja vesiväripin-toja ja lyijykynällä herkästi piirrettyjä ääriä. Koko sivun täyttävien kuvitusten seurana on useita pienempiä kuvituksia. Kuten kuvakirjassa *Mäyrän jäähyväislahjat*, myös *Surunapissa* kuvataan suruaikaa vuodenaikojen vaihtelun kautta. Lopussa lapset katsovat taimia, jotka symboloivat toivoa ja kasvua, elämässä eteenpäin menemistä (kuva yllä). SYLVA ry:n toivomuksesta kirjassa on myös kuvitettuna kohta, jossa perhe jättää hyvästit Ollille seisomalla tämän ruumiin äärellä, sitä koskettaenkin. Tällä tavoin pyrkimyksenä on hälventää kuolemaan liittyviä tabuja asiallisesti mutta herkästi (Lagus, I., 2001. Ei lasten silmille. Kuvittaja 3–4/13, 24–25).

Pekka ja kaksi käsinettä

Kari Vinje, 1999 (Pelle og de to hanskene)

U skonnollisempi lähestymistapa kuolemaan löytyy Kari Vinjeen kirjoittaman ja Vivien Zahl Olsenin kuvittamasta lastenkirjasta *Pekka ja kaksi käsinettä: kirja kuolemasta*. Kuvakirja tukeutuu vahvasti kristillisyyteen. Pekalla on pikkusisko, jonka hän eräänä aamuna löytää liikkumattomana sängystään – Sanna on kuollut kätkytkuolemaan. Kuvakirja keskittyy kertomaan kuolemasta ja sen aiheuttamasta surusta sekä hautajaisista, mutta keskittyy lopulta vahvasti tuonpuoleiseen. Kirja esittää, etenkin naapurin tädin kautta kertomana, kristillisten uskomusten mukaisesti Sannan ylösnousemuksen taivaaseen Jeesuksen tykö lopullisena vastauksena Pekan mieltä nävertäviin kysymyksiin. Täti havainnollistaa opetus-tansa kahden käsineen avulla, mistä kirja on saanut nimensäkin: tavallinen ruskea käsine kuvaa kuollutta ruumista, kun taas valkea silkkihansikka kuvaa Sannan ylösnoussutta sielua (viereinen kuva). Kirja esittää Sannalla olevan taivaassa niin hyvä olla, ettei hän ikävöi maahan enää lainkaan, siihen pisteeseen asti että Pekka lähes kadehtii siskoaan. Pappi sanoo myös

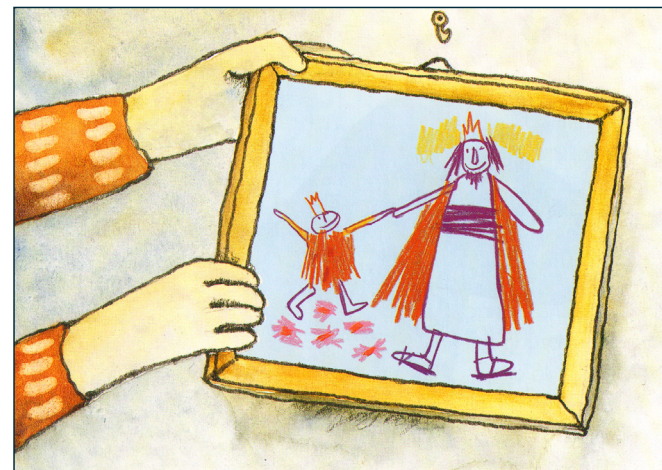
KUVA34 Vivien Zahl Olsenin kuvitus kirjasta *Pekka ja kaksi käsinettä*.

KUVA35 Jeesus kruunaa Sannan. Vivien Zahl Olsenin kuvitus kirjasta Pekka ja kaksi käsinettä.

hautajaispuheessaan, että Sanna on taivaassa prinsessa. Sanna onkin kuvattuna kultaisessa mekossa haltioitunut ilme kasvoillaan, kun Jeesus asettaa kruunun hänen päähänsä (kuva yllä vasemmalla). Nämä kristinuskon kautta luodut mielikuvat toimivat Pekalle ja kirjan sanomassa lohduttavina elementteinä.

Kirjasta jää lopulta maku, että siinä keskitytään valistamaan kristillisesti lasta ja maanittelemaan häntä uskon pariin paikoin aika erikoisinkin mielikuvien. Pekan surun käsittely jää toissijaiseksi ja keskeiseen asemaan

KUVA36 Sanna Taivaassa. Vivien Zahl Olsenin kuvitus kirjasta Pekka ja kaksi käsinettä.

nousee kristillisten mielikuvien maalailu tuonpuoleisesta ja kuoleman jälkeisistä iloista. Pitääköhän kuvakirja ihmisen elämää ja tämänpuoleista lopulta minkään arvoisena? Hienoa on, että Pekka kuitenkin käsittelee tunteitaan ja jäsentee tunteitaan mm. piirtämällä ajatuksiaan ylös (kuva yllä oikealla).

Kuvitustyyli on perinteikäs ja värikylläinen, hieman naivistishenkinen. Paksu lyijykynän jälki yhdistyy eläväisiin vesiväripintoihin ja paikoin vahaväreihin. Kuva-
kirja on verrattain pitkä ja tekstiä on paljon.

KUVA37 Henrik hukkuu rantaveteen.
Wenche Øyenin kuvitus kirjasta Hyvästi Henrik.

Hyvästi Henrik

Marit Kaldhol, 1986 (*Farvel, Rune*)

H yvästi Henrik on Marit Kaldholin kirjoittama ja Wenche Øyenin kuvittama lasten kuvakirja, joka käsittelee ystävän kuolemaa. Sara ja Henrik leikkivät veden äärellä, missä Henrik hukkuu. Sara suree ja pohtii, mitä kuolema on ja mitä sen jälkeen tapahtuu. Kirjan ote on äärimmäisyyksiin asti realistinen ja koruton. Kirja haluaa tehdä selväksi, että elämä päättyy kuolemaan, eikä sen jälkeen ole mitään. Vain ruumis jää jäljelle ja sekin muuttuu mullaksi. Lastenkirjassa tämä on poikkeuksellisen lohduton näkökanta. Voisi kuvitella, että kirja tuskin helpottaa sitä lukevan lapsen surua ja ahdistusta, ennemminkin lisää sitä. On kuitenkin hyvä, että muistojen asemaa alleviivataan. Ne jäävät lämmittämään elävien sydäntä, mikä on hyvä viesti kirjalta. Saran äiti toteaa kirjan sivulla 10, että voimme aina nähdä läheistämme, sillä kun muistamme häntä, hän on ajatuksissamme.

Näkemyksiltään hyvänä vastakohtana Hyvästi Henrikille voisi pitää edeltävää Kari Vinjeen kirjoittamaa kuvakirjaa *Pekka ja kaksi käsinettä*. Se kun nojaa uskonnolliseen sanomaan ja kuvakerrontaan Hyvästi Henrikin realismin sijasta. Vaikka sanoma kirjoissa onkin eroava, julistavat molemmat näkemystään totuutena. Itseäni

miellyttää linja tästä välistä, se ettei vanhemmalla ole antaa lapselle suoria vastauksia, mutta hän pyrkii kuitenkin lohduttamaan.

Kirjan sivulta 14 löytyy lausahdus: ”Henrik ei herää enää koskaan – – Hän nukkuu ikuisesti”. Tällaisista puheista lapselle saattaa kehittyä pelko nukkumista kohtaan – mistä tietää, ettei silloin yhtäkkiä vain kuole eikä aamulla enää herääkään? Ja jos kerran läheinen on nukkunut pois, ehkä hän voi vielä herätä, kuten yleensä unesta herätään. Vaan mitä jos hän herää yksin arkussaan? Lapselle tällainen ajatusketju selvittämättömänä voi luoda paljon ahdistusta. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, [viitattu 18.3.2016]. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/kipupisteita/perheen_kriisit_ja_muutokset/laheisen_kuolema/).

Kuvitus näyttää utuiselta, kuin tapahtumat olisivat vain pahaa unta tai muistoja, joita ei haluaisi muistella. Vaikutelma on saatu aikaan määrällä vesiväritekniikalla, missä väripintojen rajat sekoittuvat toisiinsa. Väri maailma on puoliksi punertavia maanläheisiä sävyjä, puoliksi mustavalkoista. Erityisen pysäyttävä kuvitus on rantaveteen hukkuneen Henrikin yksinäisestä ruumiista (edeltävän sivun kuva). Punainen paita on kuin heijastuma taivaan ainoasta, ilta-auringon punaamasta pilvestä. Se on hyvin lohduton kuva yhdistettynä kirjan sanomaan. Tällainen on myös kuvitus alastomasta Henrikistä sikiöasennossa haudassaan (viereinen kuva). Aivan kuin hän värisisi kylmissään surkea ilme kasvoiltaan, yksin mustassa tyhjyydessä.

*”Mutta nyt Henrikin ruumis
on jo muuttumassa mullaksi,
niin että kukat voivat ruveta
kasvamaan sillä kohdalla.”*

KALDHOL 1986, 20

KUVA39 Niki tuo näyn uudesta koiranpennusta. Emma Chichester Clarkin kuvitus kirjasta *Koirien taivas*.

Koirien taivas

Emma Chichester Clark, 2003 (*Up In Heaven*)

Lemmikin menetys, esimerkiksi perheen koiran kuolema, on lapselle iso isku ja surun paikka. Emma Chichester Clark on kirjoittanut ja kuvittanut lastenkirjan *Koirien taivas*, jossa käsitellään lemmikkieläimen kuolemaa ja sen aiheuttamasta surusta toipumista. Tarinan päähenkilö on nimeltään Arto, ja hänen perheensä Niki-koira kuolee vanhuuttaan. Arton suru on hyvin voimakas, eikä mikään tunnu helpottavan sitä. Niki on kuitenkin päässyt onnellisesti Koirien taivaaseen, mutta murehtii Arton surua ja haluaa helpottaa sitä. Niki ilmestyy Artolle tämän unissa ja näyttää, kuinka hyvin se voi nyt Koirien taivaassa. Lopulta Niki antaa Artolle näyn koiranpennusta (viereinen kuva). Arton perhe hankkiikin pennun ja elämä jatkaa kulkuaan, suru helpottuu hiljalleen. Kirjan sanoma on siinä, että elämässä täytyy mennä eteenpäin, ja että aika kulta muistot. Kuoleman jälkeisestä olotilasta maalataan lapselle myös kaunis ja lohdullinen kuva.

Kirjan kuvitukset ovat suuria, yhden sivun suoraikaita tai koko aukeaman kokoisia. Ne ovat runsaita ja värikylläisiä. Hallitsevana värinä on iloisen pirteä keltainen, lähes sama väri kuin Nikin turkkikin. Kuvitustekniikka vaikuttaisi olevan lyijykynän yhdistämistä tussiväripintoihin. Henkilöhahmot ovat sympaattisia ja tekstiä on hyvin vähän, osa siitäkin puhekuplissa.

KUVITTAJAN VASTUU & HAASTEET

Erityisen tärkeää kuvittajan vastuu halutun viestin välittämisessä on vaikeita elämäntilanteita käsittelevissä täsmäkirjoissa. Koska täsmäkirjojen pariin hakeudutaan vasta, kun niiden sanomaa todella tarvitaan, on kohderyhmä hyvin rajattu. Kun lapsi kohtaa arjessaan läheisen kuoleman, on hyvä että aiheita koskevaa kuvakirjallisuutta löytyy – se näyttää, ettei lapsi ole tapahtuneen ja tuntemuksiensa kanssa yksin maailmassa. Kipeitä aiheita koskevien täsmäkirjojen haasteena on esittää aihe hellävaraisen lähestyttävästi, mutta kuitenkin lasta aliarvioimatta. Niiden tehtävänä on herättää keskustelua lapsen ja aikuisen välillä, tarjota enemmän tai vähemmän neutraaleja vastauksia lapsen mieltä polttaviin kysymyksiin sekä ennen kaikkea lohduttaa. Kuvat eivät saa missään tapauksessa sijaistraumatisoida lasta, eivätkä aiheuttaa hänelle ylimääräistä ahdistusta jo muutenkin vaikeassa tilanteessa. Vaadittu tunnelma tulee esittää kuvallisoin keinoin toimivasti, ja kuvitusten tulee tietysti miellyttää silmää sekä herättää paitsi lapsen myös aikuisen mielenkiinto. Tekstin ja kuvan tulee tukea toisiaan ja muodostaa yhdessä saumattomasti toimiva

kokonaisuus. Siitä syystä niitä on mahdotonta analysoida saati arvostella erikseen.

Täsmäkirjan voi väittää epäonnistuneen tarkoitukseensa jo näennäisesti hyvinkin pienten yksityiskohtien takia. Jo virhe asian ilmaisutavassa voi tehdä kuvakirjan lukemisesta surevalle lapselle kannattamatonta. Oikean ilmaisun linja on hiuksenhieno: jos siinä mennään metsään, ei kuvitus kuvakirjaa enää pelasta. Lapsen aliarvioiminen voi näkyä ilmaisutavan liiallisessa pehmentämisessä, mikä ei ole hyväksi. Esimerkkinä tästä jo tutkielmani sivulla 20 käsitelty "*nukkui pois*". Kuollut ei ole nukkunut pois: hän ei herää eikä tule enää takaisin, hän on siis *kuollut*. Onpa käynyt niinkin, että kuolemaa käsittelevässä kuvakirjassa on vältely kuoleman termiä siihen asti, ettei sitä mainita laisinkaan. Tällainen kuvakirja on mm. Nigel Greyn kirjoittama ja Vanessa Cabbantin kuvittama *Pikkunallen isoisa*. (Ylönen 2003, 131) Valitettavasti kirja päättyykin näin tarkoituksettomasti maalaamaan tabua aiheesta, jota on pyrkinyt siitä vapauttamaan. Kuitenkin lasta ahdistaa myös liian suora ja koruton linja, kuten kuvakirjassa *Hyvästi Henrik*, jossa Henrik hukkuu

ja sanotaan, ettei kuoleman jälkeen ole yhtään mitään, ruumis muuttuu vain pian mullaksi. Usean muun kirjan kuvitusvalinnoista poiketen Henrikin ruumis näytetään kellumassa vedessä ja myöhemmin haudattuna, kuten aikaisemmin tutkielmani sivuilla 59–60 todettiin. Kuvat voisivat periaatteessa toimia lohduttavasti, mikäli kirjan sanoma olisi toinen. Jos puhuttaisiin tuonpuoleisesta, voisi Henrikin punaisen paidan kanssa rinnastettavan punaisen pilven ajatella symboloivan Henrikin sielua, joka on nyt Taivaassa. Koska näin ei ole, pilven olemassaolo jää lähinnä kuvalliseksi muutokerronnaksi ilman sanomaa sen takana. Ken tietää, onko kuvittaja yrittänyt näin omalta osaltaan tuoda hienovaraisesti viestin siitä, että Henrikin sielu ehkä olisikin taivaassa. Tämä menee kuitenkin jo niin abstraktiksi ajatteluksi, että pienempi lapsi siihen tuskin kykenee saati surusaan vaivautuisi. Aikuinen lukija voisi tietty halutessaan tarttua tähän, ja hän voisi yhdessä lapsen kanssa käydä keskustelua tarinan ulkopuolella yksistään kuvaa pohtien. Tässä kohtaa voisi kuitenkin miettiä, olisiko helpompaa vain etsiä kuvakirja, joka jo valmiiksi omaisi lohduttavampia elementtejä.

Aikuisella, joka kuvakirjan lapselle valitsee, on siis myös erityisen iso vastuu. Hänen tulee valita saatavilla olevista aiheen täsmäkirjoista ne, jotka ovat lähimpänä surevan lapsen tilannetta sekä ajatusmaailmaa. Isoäitinsä menettäneelle ei siis kannata myöskään lukea kuvakirjaa, jossa isä on kuollut jne.

*”Tekstin ja kuvan tulee
tukea toisiaan ja muodostaa
yhdessä saumattomasti toimiva
kokonaisuus. Niitä on
mahdotonta analysoida saati
arvostella erikseen.”*

3

*Pro-
sessi*

SARASTUS:

Tarina & sanoma

Luonnosteluvaihe eteni hiljaksen – ensin kypsyttelin aihetta ihan vain mielessäni. Selailin ja luin lasten kuvakirjallisuutta aiheesta sekä Tuetu suru -projektin kirjallisuutta. Kokonaiskuva muotoutui mielessäni pikkuhiljaa ja palaset loksahdeltivat paikalleen. Aloin luonnostelemaan pieniä postimerkin kokoisia 'mielikuvia' aiheista, joiden kautta muovasin kuvallista käsikerrontaa ja tarinan kulkua. Piirsin lyijykynällä paljon erilaisia mielestäni hahmoille sopivia vaateparsia, kampauksia ja kasvoja, kunnes hahmot alkoivat muovautua ja erottua luonnoksien sekamelskasta. Siitä jatkoin työstämistä edelleen, ikäänkuin fuusioin parhaat ehdotelmani yhteen ja siloittelin ne lopulta sellaisiksi, että pystyin toteamaan itselleni: tältä sen pitikin näyttää.

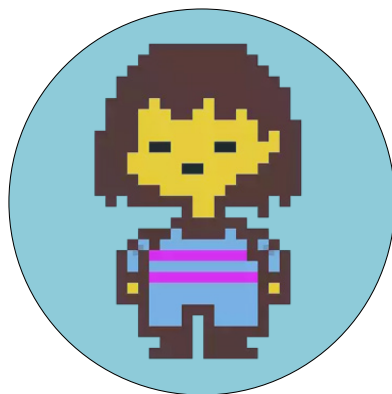
Suurimpina tarinallisina vaikuttajina uskoisin toimineen edellä esittelemieni *Veljeni*, *Leijonamielen*, *Lokki Joonatanin* sekä *Duck, Death and the Tulipin*, ja jossain määrin myös Michel Ocelotin vuonna 2000 ilmestyneen ranskalaisen varjoanimaation *Princes et princessesin* neljännen tarinan *La Sorcièren*. Sen alussa julistetaan että hän, joka pääsee tunkeutumaan pelätyn voimakkaan noidan linnaan, saa valtakunnan prinsessan vaimokseen. Yrittäjä löytyy ja kaikenlaisia voimakeinoja käytetään, mutta viimein haasteessa onnistuukin vaatimaton kylänpoika, joka aseettomana yksinkertaisesti päästetään sisään. Siellä poika ja noita tutustuvat toisiinsa. Poika huomaa linnun-

nokkaiseen maskiin pukeutuneen noidan olevan sydämel-tään hyvä ja äärimmäisen kiinnostava persoona. Hänet kutsutaan luvatus mukaisesti naimaan prinsessa, mutta hän ilmoittaaakin valitsevansa noidan prinsessan sijasta. Näin animaation joskus lapsena ja se teki minuun silloin suuren vaikutuksen. Oma kuolemahahmoni on saanut noidan ulkonäöstä inspiraatiota ja tarinan kaari, missä pelko ja ennakkoluulot osoittautuvat turhaksi, on samankaltainen. Myös suomalaiset kansantarinat sielulinnuista ja matkoista tämänpuolisen käänteiseen tuonpuoliseen ovat jättäneet jälkensä. Pelasin lisäksi luonnostelun aikoihin läpi Toby Foxin indie-pelin *Undertale*, jonka suloinen androgyyninen protagonistilapsi teki vaikutuksen: osaltaan oman keskeisen hahmoni polkkatukka ja löysät vaatteet johtuvat sieltä (sekä *Veljeni*, *Leijonamielen* Korpusta ja Joonatanista), ja tietty omasta tyylihistoriastani lapsena.

Syy, miksi halusin tarttua kuolemaan ja suruun kuvakirjakonseptissani hiukan arkea myyttisemmällä otteella, oli ehkä suurimmalti se, että tarinan päähenkilön ystävä on kuollut. Ystävät eivät lapsena välttämättä pääse osallistumaan hautajaisiin, joten olisi hyvä antaa lapselle muitakin työvälineitä surusta toipumiseen. Ystävän kanssa ei myöskään aina jaeta niinkään arkea, vaan vapaa-aikaa ja heidän kanssaan vietetään yleensä hauskimmat hetket tai upotaan leikkien mielikuvitussyövereihin. Siksi tapaaminen unen kautta tuntui

KUVA40 Still-kuva animaatio *Princes et Princesses*in *La Sorcière*stä.

KUVA41 Protagonisti Toby Foxin pelistä *Undertale*.

itselleni oikealta. En kuitenkaan halunnut unohtaa arkea ja elävien läheisten tärkeää positiivista vaikutusta, vaan otin myös ne sopivassa suhteessa mukaan. Halusin kuvitusten olevan aukeaman vieviä ja runsaita. Tekstiä kaipasin mahdollisimman vähän, mutta kuitenkin niin, että tarkoittamani viesti tulisi ilmi. Halusin myös tarjota ystävänsä menettäneelle lapselle toisenlaisen lähestymistavan, joka poikkeaisi runsaasti kuvakirja Hyvästi Henrikin tavasta olematta kuitenkaan liian uskonnollinen.

Tarinan päähenkilö, Alva, suree kuollutta ystävänsä. Suru tuntuu valtavalla ja se seuraa häntä kaikkialle. Kuin valtava musta varjo se roikkuu hänessä tiukasti kiinni pitäen. Alva sulkee tunteet ja ajatukset sisäänsä, hän ei halua käsitellä eikä keskustella niistä. Yhtenä iltana hänen äitinsä ehdottaa, että Alva voisi piirtää tuntemuksiaan ylös. Hän piirtääkin, mustia surun pilviä ja rautanokkaisen varjolinna, joka peittää siivillään auringon. Alva

turhautuu: eivät piirrokset tuo kuollutta ystävää takaisin, hän haluaa olla yksin. Alva pyörii sängyssä, todellisuus ja uni sekoittuvat toisiinsa, papereita pyörii hänen ympärillään ja aivan kuin hän olisi tuntenut siiven kosketuksen. Hän uneksii häkeistä, niitä roikkuu hänen ympärillään lukemattomia määriä. Niissä näyttäisi pyristelevän outoja, paperista taiteltuja lintuja. Ja hänen edessään seisoo rautanokkainen varjolintu, voihan painajainen! Kohta se alkaa kuitenkin puhua, ja Alva huomaa hiljalleen, ettei hänen pelkonsa ollutkaan aiheellista. Yhdessä he alkavat avata häkkeitä ja päästävät paperilinnut lentämään vapauteen. Jokaisen avatun häkin jälkeen Alva tuntee olonsa vähän paremmaksi, helpottuneeksi. Hän voi itkeä, huutaa ja nauraa pitkää aikaa. Maisema vaihtuu ja he löytävät itsensä valtavan puun juurelta. Alva saa kuulla, että maassa lojuvat punaiset lehdet kuvaavat menetyksiä hänen elämässään ja yllään avautuvat lukemattomat vihreät lehdet kaikkia niitä mukavia asioita ja ihmisiä, jotka hän tulee vielä kohtaamaan tulevaisuudessa. He rauhoittuvat ensin juttelemaan puun juurelle, mutta kohta innostuvat leikkiinkin. Aika alkaa kuitenkin pian loppua. Alvan univieraan polku mutkittellee näkymättömiin, hänen polkunsuunta taas jatkuu toiseen suuntaan. Tässä ne rishteävät. He katsovat yhdessä tähdenlentoja, kunnes univieras riisuu rautanokkansa. Sen alla on Alvan kuolleen ystävänsä hymyilevät kasvot. Tämä kertoo, että hänen täytyy jatkaa viimeinkin omaa matkansa, vaikka hän tulee pysymään Alvan sydämessä, seuraten tämän matkaa kaukaa, taivaalta tuikkivan tähden hahmossa tai taivaalla

liitelevän linnun silmin. Jonakin päivänä heidän polkunsa kenties kohtaavat taas. He hyvästelevät ja Alva seuraa, kuinka hänen mielestään kaikista loistavin tähdenlento syytty kaikissa kauniissa syvän purppuraisissa ja sinisissä sävyissä väreilevälle taivaankannelle. Se säkenöi ja katoaa lopulta taivaanrannan taakse. Alva katselee hetken, kääntyy sitten ja seuraa unessa omaa polkuaan. Aamulla hän herää ja tuntee olonsa keveämmäksi kuin pitkiin aikoihin. Hän hymyilee äidilleen, siitäkkin on aikaa. Äiti on laittanut hänelle aamupalaa, värit tuntuvat elävämiltä kuin aikoihin. Ulkona päivä sarastaa. Viimeisellä aukeamalla Alva leikkii pihalla kesän täydessä loistossa, hän on tutustunut uuteen ystävään jonka kanssa on ihan mukavaa viettää aikaa. Taivaalla lentää lintu.

Kuvakirjan nimi, *Sarastus*, viittaa toivoon tulevasta. Aamun koitteessa aurinko sarastaa ja yön pimeys väistyä, vertauskuvallisesti siis surun synkkyyteen pilkahtaa iloa ja toivoa elämässä eteenpäin menemisestä, surun tiukan otteen hellentymisestä. Tarinan sanoma on siinä, että omia tunteitaan ei saisi sulkea sisäänsä, vaan niitä tulisi käsitellä. Kaikesta ei tarvitse selviytyä yksin ja on hyvä ottaa apua sekä lohtua vastaan. Aika 'parantaa haavat': vaikka läheisen kuolemaa ei koskaan unohda, muuttuu asia helpommin käsiteltäväksi ajan kanssa.

Kuvakirjani on saanut paljon inspiraatiota *Surevan lapsen kanssa* kirjan (2003) sivuilla 87–90 Tiina Holmbergin esittämistä eheyttävistä piirrostehtävistä Menetyksen puu, Elämän tie sekä Toiveiden tähdenlennot. Menetyksen puussa lapsi piirtää paperille puun. Sen oksille liimataan vihreitä lehtiä, jotka symboloivat lapselle tär-

keitä asioita ja ihmisiä, jotka hänen elämässään ovat nyt tai toiveissa tulevaisuutta koskien. Maahan puun juurelle kuvataan keltaisia lehtiä kuvaamaan pienempiä menetyksiä ja punaisia lehtiä kuvaamaan suuria, traumaattisia menetyksiä. Toiveiden tähdenlennoissa ideana on kirjoittaa tähdenlennon viereen toive siitä, mitä tulevaisuudelta toivoisi. Elämän tie on harjoitus, jossa piirretään tie joka alkaa omasta syntymästä. Siihen piirretään töyssyjä, kuoppia ja tasaista suoraa sen mukaan, miltä elämä on lapsesta tuntunut. Kun tie päättyy nykyhetkeen, voi lapsen kanssa keskustella, mihin hän toivoisi sen johtavan. Näiden piirrosharjoitusten tehtävänä alunperin on antaa lapselle perspektiiviä omaan tilanteeseensa sekä motivoida häntä keskittymään nykyhetkeen ja tulevaisuuteenkin.

Itselläni, omassa lapsuudessani, kuolema näyttäytyi lokin muodossa. Muistan kuinka katselin pilvetöntä sinistä taivasta matkallamme mummon hautajaisiin. Olo oli haikea. Juuri silloin yllemme liiteli valkea lokki. Se näytti hyvin vapaalta, rauhalta. Mummo oli näyttänyt viimeisinä päivinään hauraalta, loppu oli hänessä vahvasti läsnä. Vainajan hyvästelyssä hänen ruumiinsa näytti enää etäisesti tutulta. Se oli selvästi vain kuori ja siitä näki, ettei rakasta ihmistä ollut enää siinä läsnä. Lokki oli minulle jonkinlainen symboli siitä, että mummoni oli nyt jossain muualla eikä enää kärsi. Lokin vapaata liitelyä katsellessani minut täytti rauhallinen tunne ja muistan hymyilleeni. Mummo eli edelleen minun sydämessäni ja muistutti lokin kautta olemassaolostaan ja siitä, että eteenpäin tulee aina mennä. Kuvakirjani viimeinen aukeama (kuvakäsikirjoitus) muistuttaa minua tästä.

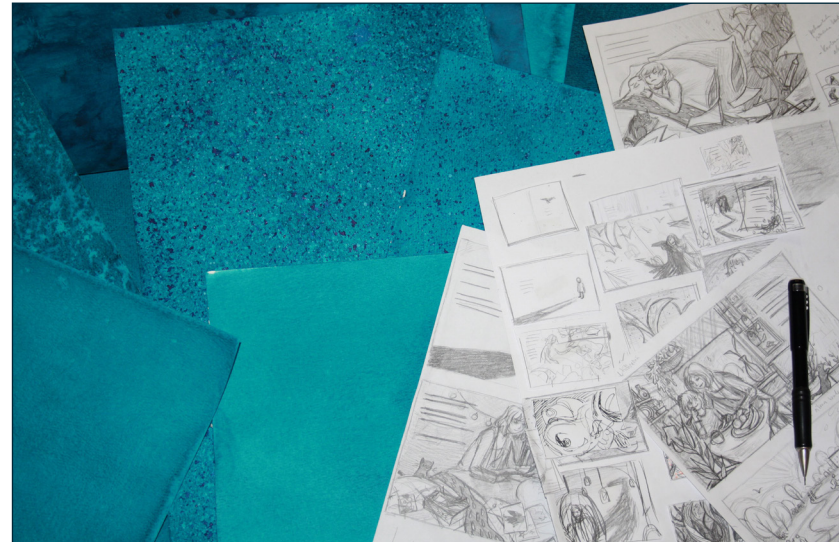

TEKNIikka

Aukeamien luonnostelu alkoi lyijykynätuheruksista ja sittemmin yksityiskohtaisemmista lyijykynäluonnoksista. Piirrokset olivat pieniä (jopa n. 3x3cm) ja lähinnä ylimalkaisia, niissä oli muutamalla vedolla valmiiden töiden idea sekä runko. Leikkasin ne irti paperista ja teippasin jälleen erilliselle alustalle. Kokeilin luonnosaukeamien paikkaa katsomalla miltä kokonaisuus näyttää, kun osia vertaa toisiinsa. Jos joku osanen ei toiminut, luonnostelin jotain muuta ja vertasin sitä kokonaisuuteen. Tällä tavalla rakensin lopulta mielestäni toimivan kokonaisuuden (prosessia nähtävissä ylemmässä kuvassa oikealla). Skannasin luonnokset tietokoneelleni ja aloin Photoshopin kanssa hakemaan toimivaa värimaailmaa. Pidin InDesignissa auki uutta pohjaa, ja jälleen vertailin värimaailmaa ja sen toimivuutta yhdessä ja erikseen sekä sopivaa kuvakerronnallisuutta.

Tyyli kehittyi omaan suuntaansa kokeilujen kautta. Ensimmäiset muodot hahmottuivat selkeämmiksi, sitten aloin yksityiskohtaistamaan niitä. Halusin voimakkaita, syviä väripintoja. Vaikka teinkin valmiit kuva-aukeamat lähinnä tietokoneella, pyrin tuomaan kuvitukseen mukaan käsillä tekemisen tunnelmaa, joten käytin piirtopöytää sekä Photoshopissa siihen tarkoitukseen hyviä siveltimiä. Piirsin ja maalasin tekstuureita musteella sekä kuvitusten osia myös täysin käsin (ylemmässä kuvassa nähtävillä vasemmalla).

Maalattuja tekstuureja kuvituksia varten sekä aukeamien lyijykynäluonnoksia.

Työskentelyä Photoshopissa piirtopöydän kanssa.

✦

HAHMOLUONNOSTELU

✦

✦

Alva

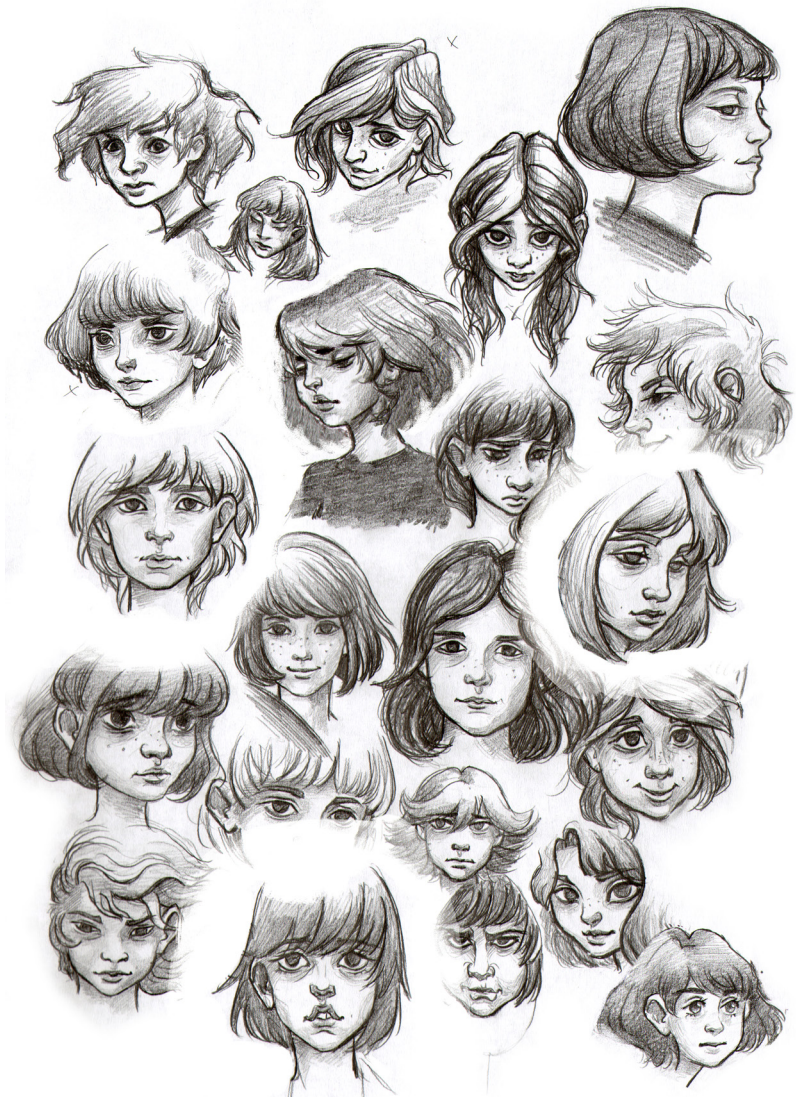

Halusin lähtökohtaisesti tarinan päähenkilön olevan ulkonäöltään mahdollisimman neutraalin oloinen etenkin suomalaisen lapsen silmään. En halunnut hänen edustavan ulkoisesti taikka huoneen sisustukseltaan alleviivavasti tiettyä sukupuolta. Hahmo on siis siinä mielessä androgynni, että lukija voi itse päättää, onko hahmo tyttö vaiko poika, tällä kun ei tarinan kannalta ole lainkaan merkitysarvoa. Hiukset ovat pituudeltaan pitkähkö polkka otsatukalla. Kyseistä hiustyyliä näkee mielestäni usein lapsilla, sekä tytöillä että pojilla. Väreiltään Alvan hahmo oli alunperin ristiverinen, mutta pitkin hampain muutin hänet sittemmin hyvinkin vaaleaksi toimivamman visuaalisen kontrastin saamiseksi sinertävän tummaan taustaan ja mustahiuksiseen ystävään. Mahdottoman neutraalisuuden tavoittelun sijasta värimaailma muuttui kannen visuaalisesti tavoitteleman jing jang -tematiikan mukaiseksi. Silmät ovat siniset väriteemaan tukeutuen, isot ja tunnerikkaat. Kaikenkaikkiaan suomalaisittain edelleen verrattain neutraali ulkonäkö tekee hahmosta helpommin samaistuttavan kuin jos hahmon esitystapa olisi kaikissa suhteissa äärimmäisen tyyhitetty.

Hahmon nimeksi valikoitui Alva nimen sukupuoli-neutraalisuuden tähden. Nimi on myös helposti lausuttava ja sopii suomalaiseen suuhun olematta kuitenkaan liian perinteinen. Alvan vaatetus on löysä ja mukava eikä sekään osoittelee liikaa Alvan sukupuolta.

Tarinan alkupuolella Alvan kaulalla on sininen huivi, jossa on valkeita kyynelmäisiä pisaroita kuviona. Huivi viittaa suruun, joka kuristaa kantajaansa ja kulkee tämän mukana minne hän meneekin. Huivi näkyy yhä Alvan sängyn jalkopäässä tämän mennessä nukkumaan – viittaa siihen, että suru on läsnä, mutta unessa siitä pääsee hetkeksi hiukan irti. Lohduttavan unen jälkeen huivia ei enää nähdä Alvan kaulassa (olisin piirtänyt sen taustalle roikkumaan naulaan, mikäli sille olisi löytynyt saumattomasti paikka viittaamaan siihen, että suru on aina läsnä, mutta aikaa myöten helpottaen).

Alvan hahmon luonnostelua ja kokeiluja.

Kuolema/ Alvan ystävä

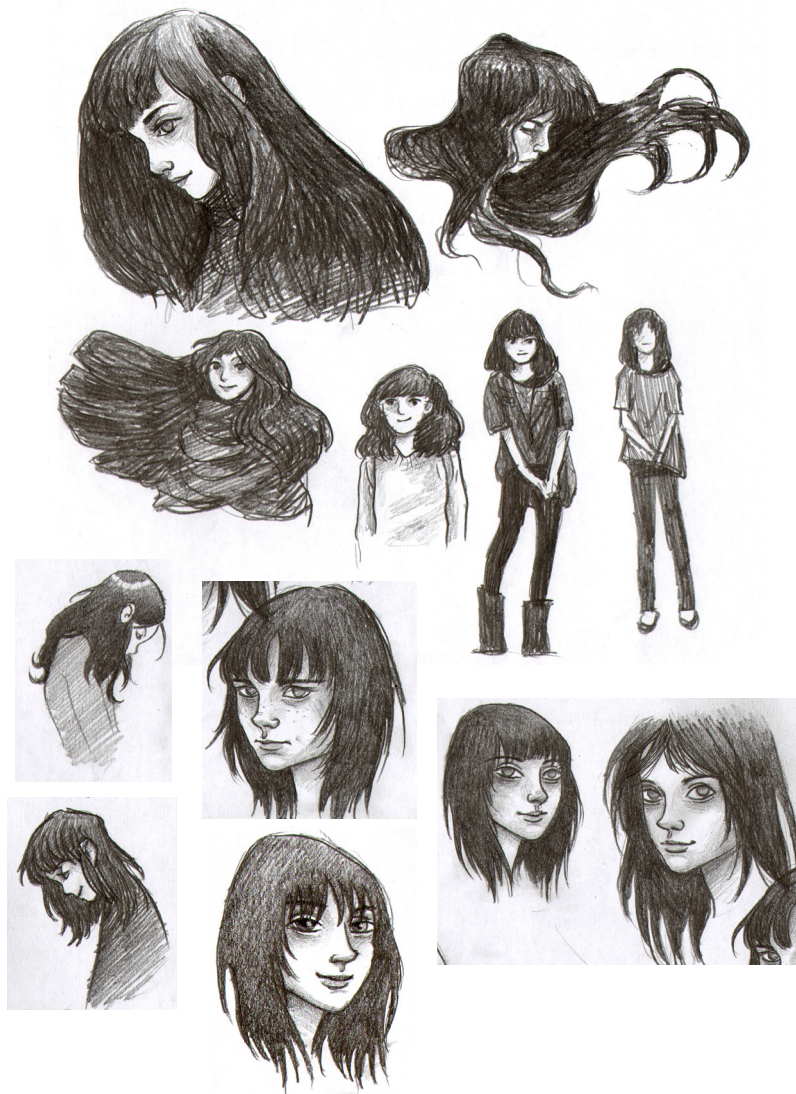
Unen kuolemahahmo on kuvattuna sinimustaan viittaana. Hahmon asu on korppimainen: siinä on siipihihat, nilkkamittaiset housut ja päässään hän kantaa pitkää nokan muotoista naamiota. Hiukset ovat mustat. Sukupuoli ei vielääkään ole liian osoitteleva, joskin hahmon voisi olettaa tytöksi.

Hahmoa voisi pitää eräänlaisena sielulintuna ja viestintuojana. Siihen liittyy myös uskomuksia enkeleistä sekä tietysti Alvan pelot ja ahdistus, jotka hän kuvasi samankaltaisena varjolintuna. Hahmon nokkamaski peittää hänen kasvonsa, mutta unen lopussa naamio on riisuttu. Alva näkee hahmon aivan eri lailla pelon hälvetessä – lopulta tummanpuhuva sulkaviitta hehkuuikin kaikissa kauniissa syvissä väreissä ja sen pinnalla kimaltelee pieniä valohiukkasia ja hahmo ikäänkuin hohtaa, kuten heidän yllään avautuvat lukemattomat tähdet. Ensin pelottava ilmestys onkin yhtäkkiä suorastaan silmiä häikäisevän kaunis. Kuolema ja enkeli, yksi ja sama hahmo. Alvalle kuolema on näyttäytynyt ensi kertaa hänen ystävänsä poismentona. Enkeli hän taas on kaikissa niissä kauniissa muistoissa, jotka Alvalle on jäänyt sekä hänen toimittamassaan viestissä ja hyvästien hetkessä, jolloin hän yrittää parhaansa piristykseen parasta ystävänsä ennen kuin siirtyy eteenpäin

sinne, minne kuolleet sitten ikinä menevätkin. Kuolema näyttäytyy päähenkilölle ystävällisenä, hänen kaipaamaanaan hahmona – kuolema on samaan aikaan elämän suojeleja, hän auttaakin Alvaa jaksamaan. Suru ja ilo kutoutuvat yhteen. Vaatetuksessa on myös hiukan yhtäläisyyksiä Hugo Simbergin Kuolemahahmon vaatetukseen, etenkin polvihousujen ja tummanpuhuvan asun osalta. Hahmot kulkevat avojaloin, mikä viittaa siihen, että ollaan unessa, eikä kuollut enää tunne kipuja.

Lopussa Kuoleman riisuessa maskinsa Alva tajuaa, että sen takana on hänen hyvän ystävänsä kasvot. Ideana on, että kuolema näyttäytyy meille elämässämme pelottavana, sillä se on meille tuntematon. Nähtyämme sen taakse, näemmekin ehkä rakkaidemme hymyilevät kasvot ja pelot pyyhkiytyvät mielestämme. Lukija voisi ajatella Kuoleman maskin taakse jonkun itselleen rakkaan, edesmenneen läheisen.

Unen kuolemahahmon, Alvan edesmenneen ystävän hahmottelua.

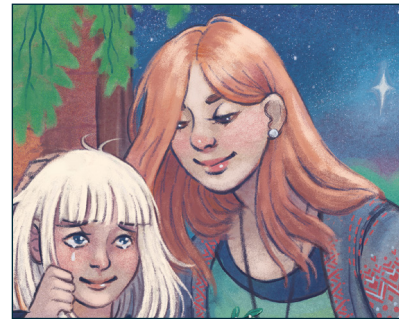
Alvan äiti

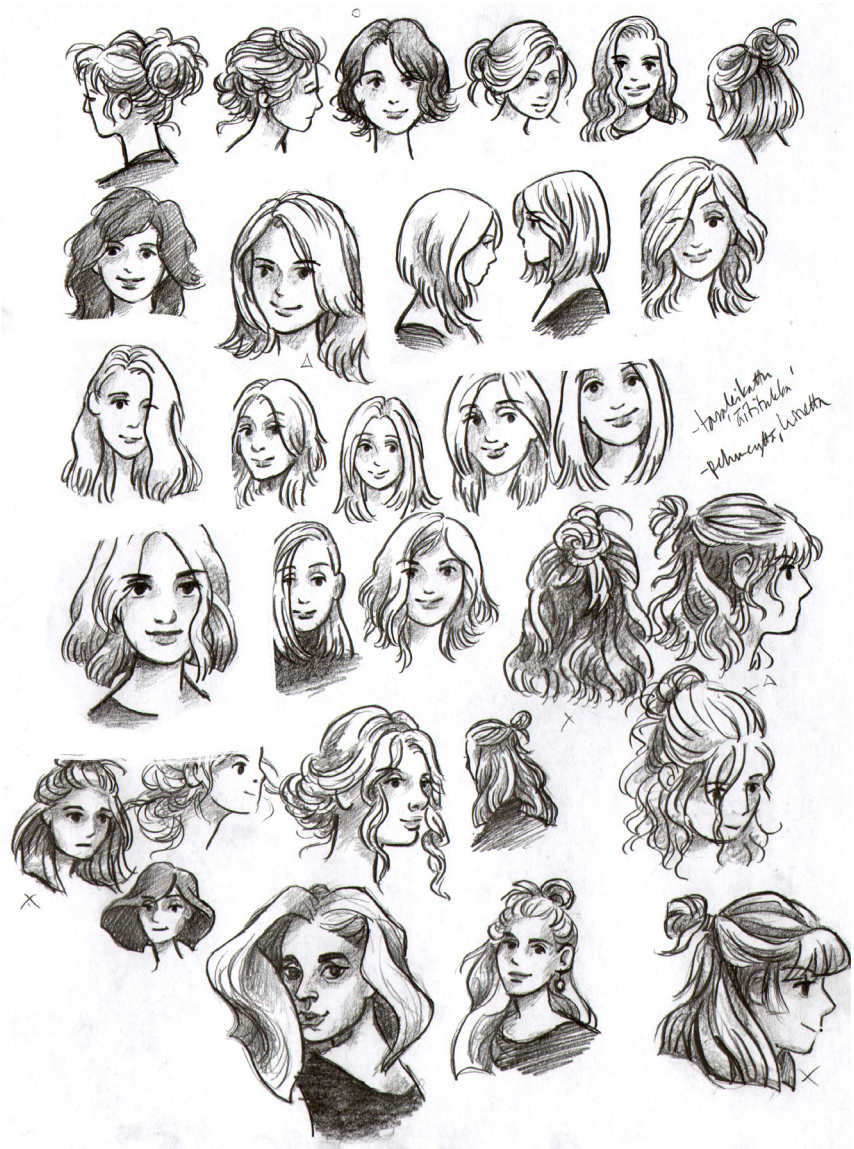

Tarinassa nähdään Alvan vanhemmista vain äiti. Monesti lapsi uskaltaa avautua, ainakin alkajaisiksi, vain toiselle vanhemmalleen – Alvalla tässä roolissa on hänen äitinsä. Itse näen Alvan äidin yksinhuoltajana, vaikka lukija saa halutessaan kuvitella isän vaikka työmatkalle.

Alvan äidin olemus on rauhoittava ja lämmin. Hän on läsnä ja valmiina tukemaan lastaan, mutta tarvittaessa antaa tälle myös omaa tilaa. Hän ei maalaile lapselleen totuuksia kuoleman jälkeisestä elämästä tai elämättömyydestä, vaan tarjoaa arkisen tuen rutiineineen sekä ymmärtäväisen ja kärsivällisen sylin. Hän ei pakota surevaa lastaan tiettyyn uskomus- ja toimintamalliin, muttei myöskään jätä tätä yksin ajatustensa kanssa. Hän ehdottaa Alvalle keinoja ilmaista ja purkaa tunteitaan sekä toimii kuuntelijana.

Alvan äiti on kuvattu rennosti pukeutuneena kotioloissa, Alva ottaneekin esikuvaa äidistään. Äidin hiukset ovat tasatut ja lähes polkkapituiset, mutta hiukan pidemmät kuin Alvalla ja väriltään punaiset. Halusin kuvata Alvan äidin hitusen modernimmalla tavalla, enkä tehdä hänestä liian kliseistä äitihahmoa.

-haukko
-kittelmä
-pohjasta, korekko

Alvan äidin luonnostelua.

KANNET

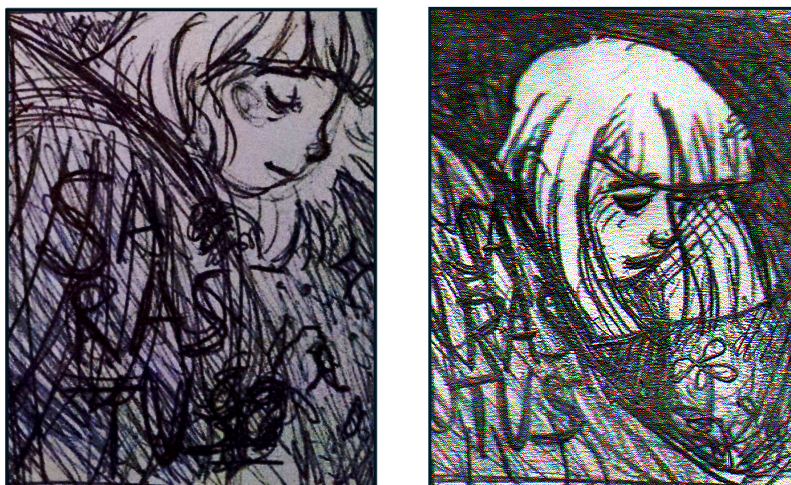

Sarastuksen kansi on saanut muotokielenä ja valovärikontrastinsa osalta runsaasti vaikutteita *jīn ja jang* symboliikasta. *Jīn* ja *jang* filosofiassa kaksi vastakkaista, mutta toistansa täydentävää voimaa yhdistyy. *Jīn* symboloi pimeyttä (vrt. kuolema) ja *jang* valoa (vrt. elämä). Mustavalkeassa symbolissa voimat kuvataan toisiinsa kietoutuneina 'pisaroina', jotka muodostavat yhdessä ympyrän, kokonaisuuden. Ilman kuolemaa ei olisi elämää. Tämän symbolin tapaan Sarastuksen kannessa yhdistyvät vahvakontrastisesti tumma sinivioletti valkeisiin sävyihin. Kuvaelementit myös ikään kuin kietoutuvat, jopa sulautuvat toisiinsa kyseisen symbolin tapaan. Etukannessa nähdään Alva, takakannessa hänen kuolemahahmoinen ystävänsä. Heidän ilmeensä ovat melankolisen rauhaisat. Kannot muodostavat avattuna jatkuvan kokonaisuuden. Kuvassa on liikettä: vaikka hahmot näyttävät kuin sulautuvan toisiinsa, syntyy samaan aikaan vaikutelma liikkeestä vastakkaisiin suuntiin. Vaikka kuvallisesti kerrottuna heidän tiensä ovatkin näin lähteneet eri suuntiin, ovat

Kansi on saanut vaikutteita *jīn* ja *jang* symbolista.

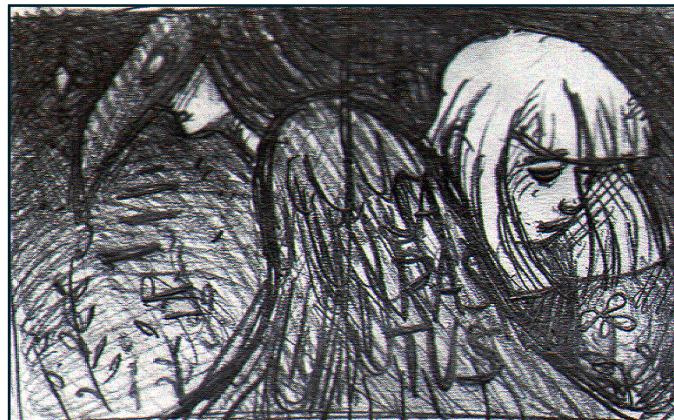

Sarastuksen etukannen luonnostelua.

he samaan aikaan aina yhtä. Sulka- ja viitta-työ toimii kannessa kuin Alvaa lohduttaen ja suojelemaan, kuin enkelin siipi. Se näyttää myös kuin peittoa hänen päällään, ja yhdessä yöllisen värimaailman kanssa se viittaa uneen, jonne tarina lähinnä sijoittuu ja missä he toistensa jälleen kohtaavat.

Alvan kannessa pitelemä kukka vertautuu mm. Akseli Gallen-Kallelan kuvaamaan Kalman kukkaan (katso sivu 17). Tässä se on tosin heiveröinen, valkea metsätähden kaltainen kukka, joka symboloi ystävän lyhyeksi jäänyttä ihmiselämää, hänestä taakse jäänyttä kaunista mutta kipeää muistoa. Tähten muotoinen kukka vertautuu takakannessa vastakkaisessa kohdassa loistavaan tähteen: he ovat lähellä ja kaukana, elämässä ja kuolemassa. Tähti vertautuu ystävän sielunkipinään nyt jossain tuonpuoleisessa kun taas kukka Alvan elämän syrjässä sinnittelevää sielua. Yhdistettynä liikkeesen tämä kuvakerronta tuntuu sanovan, että Alvan tulee suunnata huomionsa elämään elävien maailmaan ja päästää kuollut ystävänsä jatkamaan matkaansa tuonpuoleiseen, kuten tapahtuu.

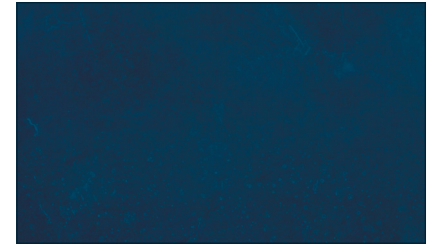
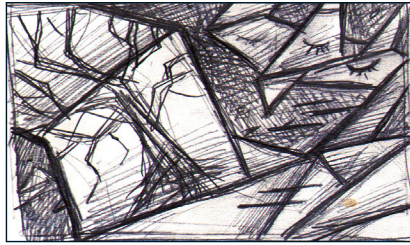
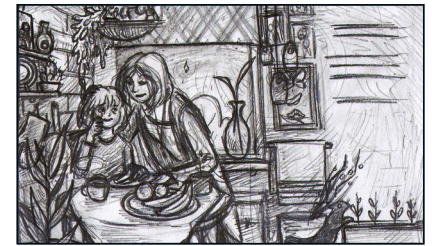
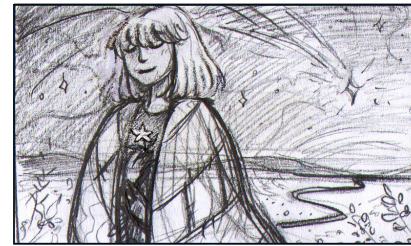
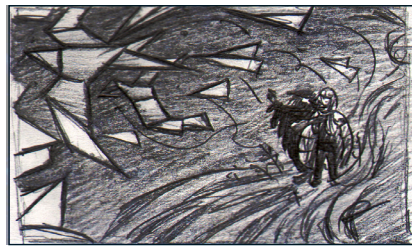
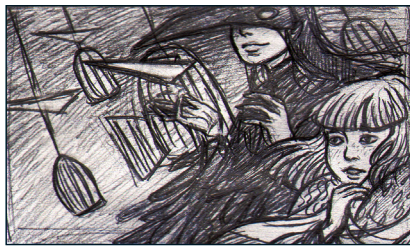
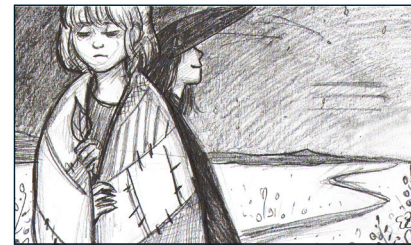
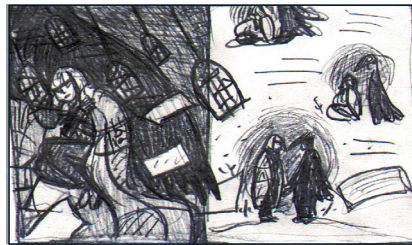
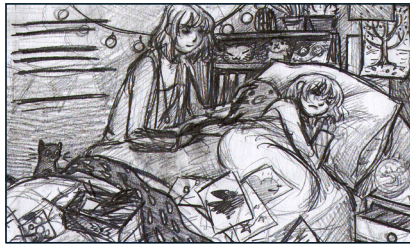
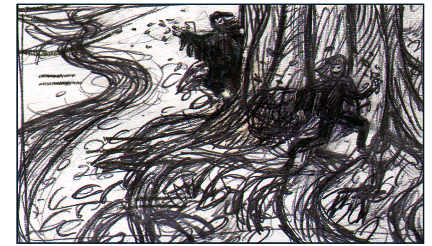
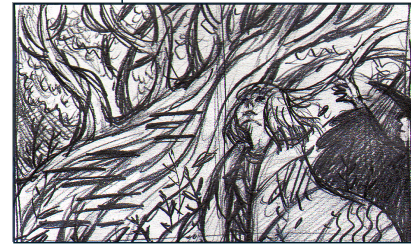
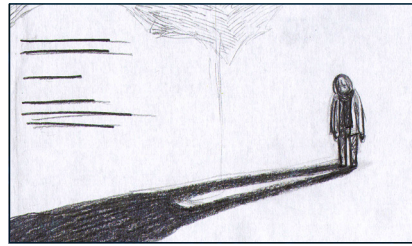
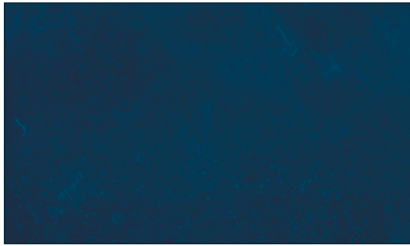

Sarastuksen etu- ja takakannen elementtien oikean muodon hakemista luonnoksista valmiiseen kansikuvitukseen.

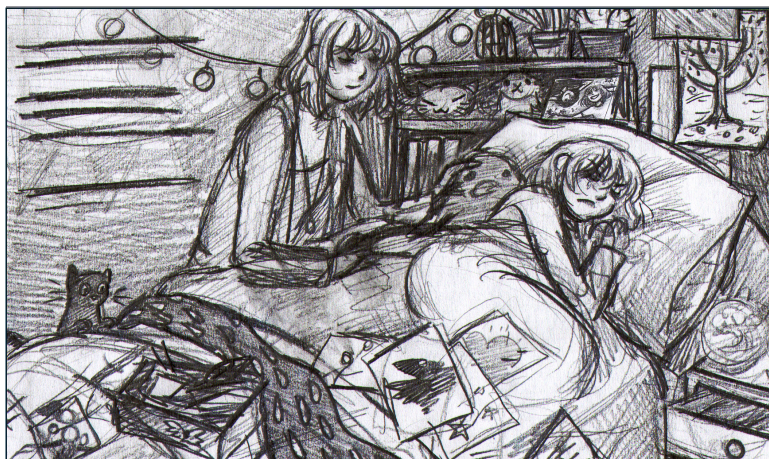
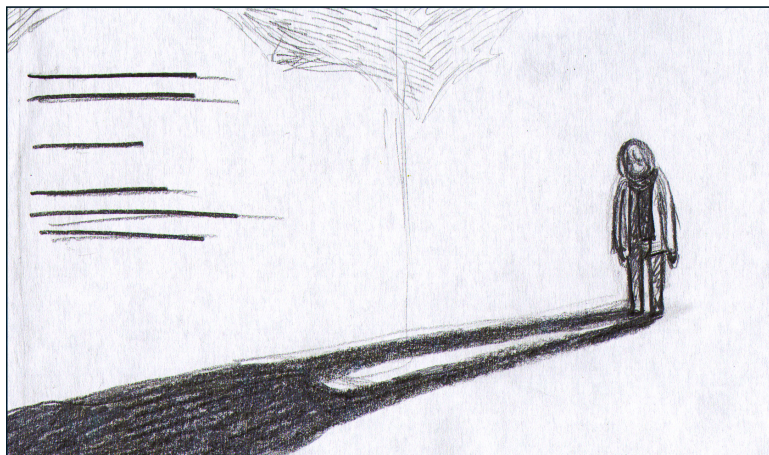

KUVAKÄSIKIRJOITUS

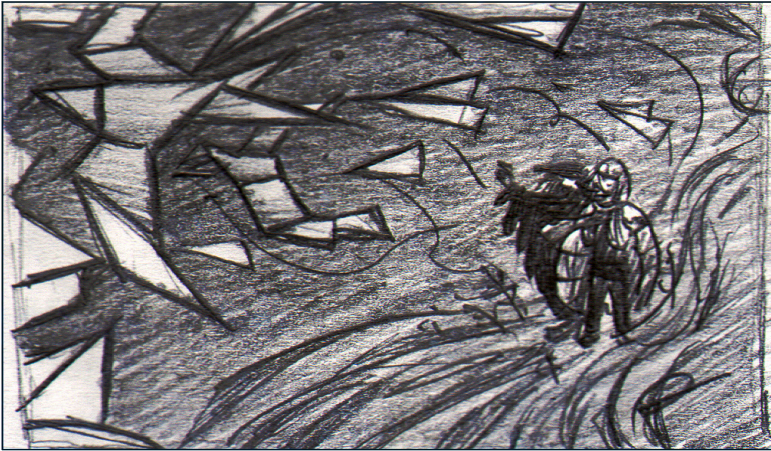
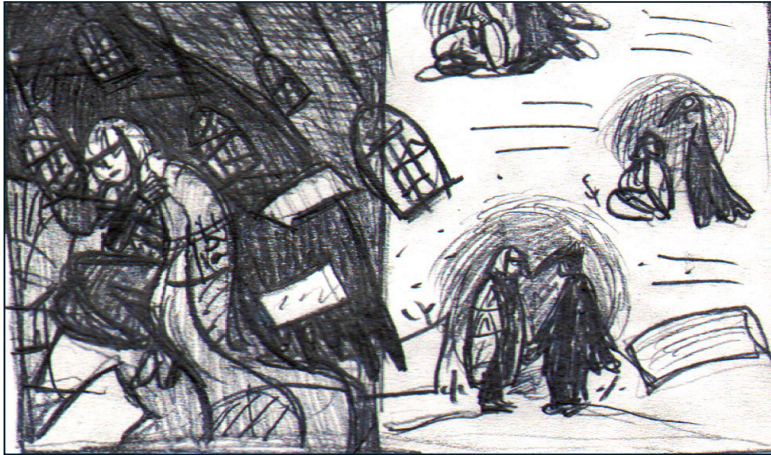

Lyijykynällä luonnosteltu kuvakäsikirjoitus. Siitä näkyy tarinan kuvallinen eteneminen.

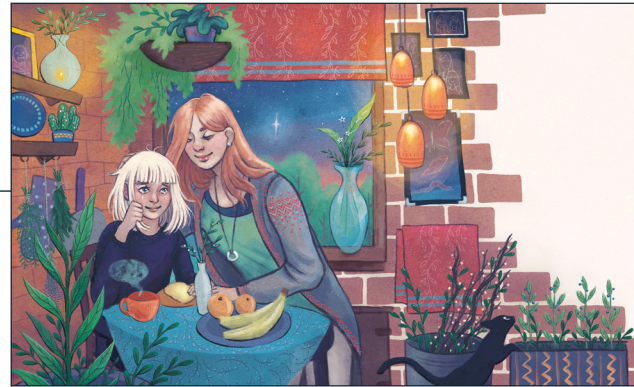
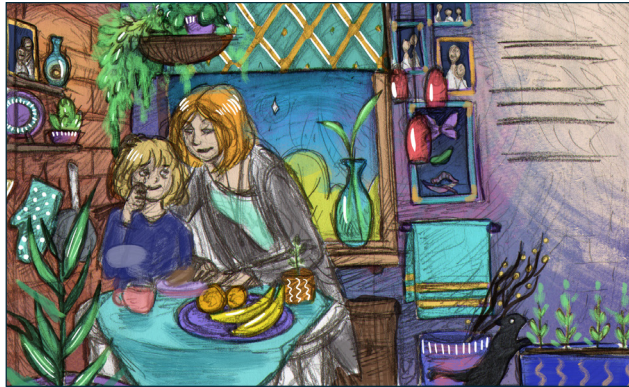
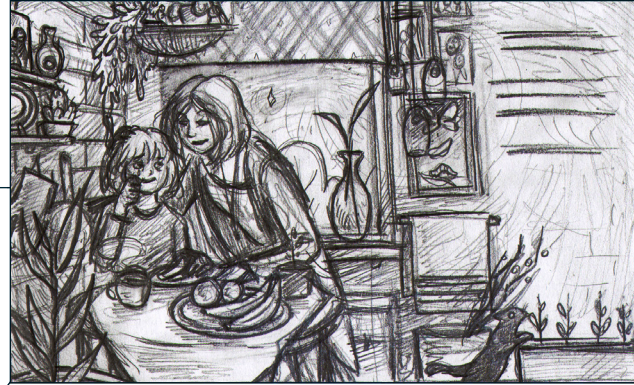
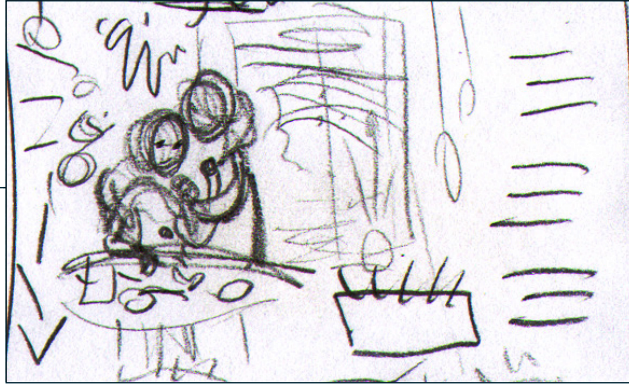
Ensimmäiset kaksi valitsemani kuvitusaukeamaa luonnoksesta valmiiksi työksi verraten.

Seuraavat kaksi valitsemani kuvitusaukeamaa luonnoksesta valmiiksi työksi verraten.

Viimeiset kaksi valitsemani kuvitusaukeamaa luonnoksesta valmiiksi työksi verraten.

Havainnollistus siitä, millainen on matka kaikista varhaisemmasta luonnoksesta valmiiseen kuvitusaukeamaan.

Kuvakerronnallinen symboliikka

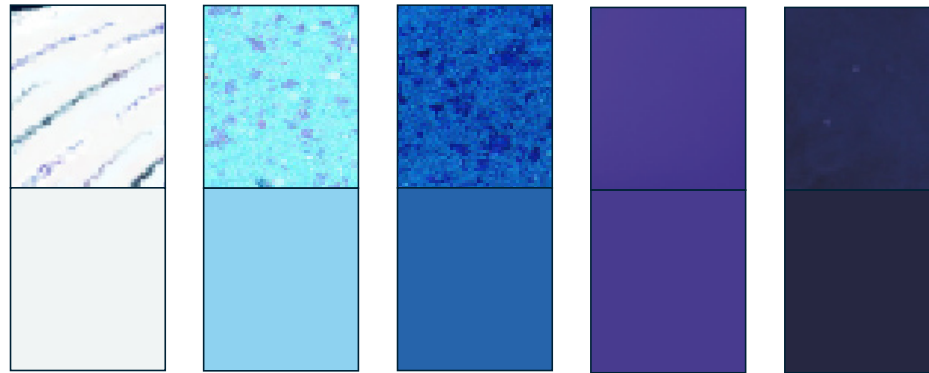
Kuvakirjani värimaailma on suurimmaksi osaksi tumman sinistä ja violetta kuvaten Alvan surua ja ikävää. Lopussa, kun hän tuntee olonsa hie- man paremmaksi ja toiveikkaammaksi ja kun aikaa on kulunut, värimaailma vaihtuu sävyiltään punai- seen ja vihreään. (Katso tutkielmani seuraava sivu 90).

Sinistä pidetään taivaan ja avaruuden värinä. Se on levollinen väri vaikuttaen katsojaansa rauhoittavasti. Symbolisessa mielessä siinä on kytköksiä kuolematto- muuden käsitteeseen. Violetta pidetään surun värinä, se on sinisen tapaan viileä väri ja sillä on hiljainen, tyyntyt- tävä vaikutus. Luonteeltaan se on kuitenkin surullinen, jopa raskasmielinen. Symbolisesti se on yhdistetty mm. parannukseen ja toivoon. Musta taas on kuoleman ja yön väri viitaten myös murheeseen ja suruun. Punainen viittaa positiivisissa miellelyhtymissään lämpimyyteen ja rakkauteen: elämään, vapauteen ja toiminnallisuuteen. Vihreää pidetään elämän värinä ja se yhdistetään usein nuoruuteen, luontoon ja kevääseen. Se symboloi toivoa sekä turvallisuutta ja sinisen tapaan silläkin on levollisen rauhoittava vaikutus (Jyväskylän lyseon lukio. 2015. Värien Symboliikka [viitattu 11.4.2017]. Saatavissa: <https://peda.net/jao/lyseo/kurssit2/kuvataide/kmkjk/v%C3%A4rien-symboliikka>).

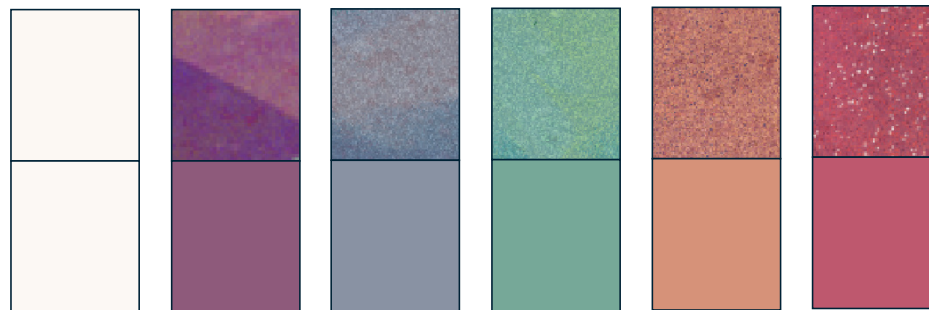
Kasvien määrän runsastuminen pitkin kuvakirjaa viittaa yhdessä värien kanssa Alvan toipumisprosessiin.

Alun synkän, riisutun sinisyyden kanssa kasveja ei ole esitetty juuri lainkaan, unessakin ne ovat valkeita tuon- puoleisen kukkia, kun taas lopussa Alva jakaa keittiössä lämpimän arkisen aamun äitinsä seurassa lukuisten vih- reiden huonekasvien ympäröimänä. Kasvillisuus sym- boloi tässä elämää ja toivoa paremmasta huomisesta sii- nä missä lämpimät sävytkin. Minulla on tapana, kuten tässäkin kuvakirjan kuvakonseptissa, käyttää kuvituk- sissani runsaasti symboliikkaa. Konseptini ensimmäi- sessä kuvituksessa Alvan valtava varjo on häneen kuin kiinni tarrautunut, nousten kuvallisesti uhkaavana hä- nen ylleen symboloiden ahdistavaa surua. Alva piirtää ja kirjoittelee äitinsä pyynnöstä paperille tunteitaan ja aja- tuksiaan. Hän ei kuitenkaan pysty edelleenkaan käsitte- lemään niitä. Unessa tämä symboloituu niin, että hän ei ole vain sulkenut tunteitaan sisäänsä, ne ovat häkeissä. Suruprosessiin kuitenkin kuuluu se, että tunteiden an- netaan tulla ja mennä menojaan, jotta toipuminen voisi lähteä käyntiin. Halusin myös kuvakirjassani sitoa ta- rinan yhteen samankaltaisella kuvituksella alussa sekä lopussa niin, että ensiksi kuvattu näyttää suuren surun, mutta toinen sarastuksen myötä tulleen helpotuksen. Aivan ensimmäinen aukeama kuvaa ahdistavaa, paikal- leen sitovaa tummaa siipivarjoa, kun taas viimeisellä au- keamalla taivaan horisontissa liittää lintu vapaana. Näillä keinoin ympyrä ikäänkuin sulkeutuu.

Värimaailma

Päivärit (kuvakirjan alkupuoli sekä uni).

Toissijaiset värit (lähinnä kuvakirjan loppupuoli).

TÄSTÄ LÄHDETÄÄN

- Sinivioletti värimaailma viittaa suruun. Siihen ja vihaisiin tunteisiin viittavat myös hyllyn päällä nököttävät kuollut kasvi sekä kaktus.
- Äiti lohduttaa mutta antaa myös omaa tilaa.
- Äidin hymy, utelias lemmikkikissa sekä pehmelelut tuovat pehmyyttä muuten pohjimmiltaan surumieliseen kuvaan.
- Taustalla merkkejä tulevasta unesta (piirros puusta ja tähdistä, punainen lehti, kuva ajasta edesmenneen ystävän kanssa, heiveröinen kukka häkissä). Ehkä Alva on saanut niistä vaikutteita uneensa.

TÄHÄN PÄÄDYTÄÄN

- Lämpimät sävyt, kasvien runsaus, hedelmät ja aamuauringon sarastus viittaavat kasvuun sekä toivoon tulevasta.
- Alvan äiti edelleen lämmin, lohduttava hahmo. Hän huolehtii lapsensa rutiineista tämän surressa.
- Alva hymyilee ja ottaa katsekontaktin äitiinsä. Alva on vastaanottavaisempi huomiolle ja saakin halauksen.
- Taustalla taulu perhosen kehityksestä: toukka, kotelokoti ja perhonen. Kotelokoti symboloi kuolemaa, perhonen ylönousemusta.

+

TEKSTIT

+

+

Paitsi Sarastuksen tarina myös teksti on omaani. Halusin pitää sen määrän minimissään ja katsoa sen olevan ymmärrettävää lapselle, muttei liian yksinkertaisen vähättelevää. Fonttien suhteen testasin alkuun erilaisia vaihtoehtoja. Tavallisemmat pääteettömät fontit näyttivät liian kovilta ja teknisiltä, kun taas päättelliset liian virallisilta ja tylsiltä. Pyöreämmät fontit näyttivät liiankin lapsellisilta kuvakirjan kokonaisuutta ja aihetta ajatellen. Halusin fontin pelaavan hyvin yhteen lastenkirjakonseptin ja sen tyyllisen kokonaisuuden kanssa, ja olevan tietysti samalla riittävän helppoluokista. Lopulta törmäsin Chameleon fonttiperheeseen kuuluvaan *Chameleon Sketch Basic* -nimiseen fonttiin, jonka olen aikoinaan ostanut laajemman fonttipaketin mukana MyFonts-nettisivulta. Hieman kallistelevat kirjaimet sekä kirjaimien viivan paksuuden vaihtelu tekevät tekstistä sympaattisen näköisen, ja käsillä tekemisen vaikutelma tuo siihen henkilökohtaisuutta. Siinä on omaan silmääni myös jotain surumielistä. Kokeilin alkuun latoa tekstiä tekemilleni aukeamille myös pelkin suuraakkosin, mutta se olisi tehnyt vaikutelman huutamisesta, mikä ei kirjan hiljaiselle sanomalle olisi mitenkään sopinut.

Tekstin tuli myös erottua sekä valkealta että tummansiniseltä alustalta, mikä viivan paksuudeltaan heittelevässä fontissa on haasteellista. Muokkasin hiukan fontin alkuperäistä ulkoasua laskemalla kirjasimen korkeutta viidellä prosentilla, harventamalla kirjainvälejä sekä tiivistämällä sanavälejä.

ABCDEFGHIJKLMNOPO
RSTUVWXYZÄÄÖ
abcdefghijklmnoqpq
rstuvwxyzääö

Chameleon Sketch Basic -fontti
käsittelemättömänä pistekoko 17.

Herätessään Alvan olo oli keveämpi kuin pitkään aikaan. Äiti hääräili hyräillen keittiössä ja Alva vastasi varovasti hänen hymyynsä.

Herätessään Alvan olo oli keveämpi kuin pitkään aikaan. Äiti hääräili hyräillen keittiössä ja Alva vastasi varovasti hänen hymyynsä.

Ote *Chameleon Sketch Basic* -fontin käytöstä kuvakirjassani.
Tummansinistä valkealla pohjalla (pistekoko 16,2 & riviväli 22) ja valkoista tummansinisellä pohjalla (pistekoko 17 & riviväli 22,5).

SARASTUS

SARASTUS

VALMIS KONSEPTI

Kannet ja kuusi aukeamaa.

J. K. K. Junkala

Sorun ja
kaipuun keskellä,
elämän pimeinä aikoina,
voi nähdä sarastuksen.

Sitten, pian,
päivä koittaa taas.

SARASTUS

Thtenä päivänä
maailma katosi.

Alvan paras ystävä
oli kuollut.

Aika kului.

Suru seurasi
Alvaa kaikkialle.

Se roikkui hänessä
tiukasti kiinni pitäen,
kuin valtava musta varjo.

Äiti oli rohkaissut
piirtämään tunteet
paperille tai kirjoittamaan
niitä glos lappusille.

Alva olikin piirtänyt:
pelottavan mustan hahmon,
joka peitti auringon siivillaan
ja rautanokallaan.
Oli hän lappujakin kirjoitellut.

Motta koka niitä
nyt enää lukisi?

Alvaa suututti kamalasti,
hän veti peiton päälleen
ja käänsi selkensä koko touhulle.

Alva uneksi
lukuista häkeistä,
jotka riippuivat
hänen ympärillään.

Hiissä räpisteli
kummallisia paperilintoja,
jotka olivat täynnä
tuherruksia.

Alva ei pystynyt
liikahtamaankaan.
Hänen varjonsa
piti häntä aloillaan.

Lopulta hän vilkaisi
varovasti taakseen.
Varjolla oli siivet ja rautainen nokka!

Siinä se vain seisoi ja tuijotti Alvaa,
kunnes sanoi:

- Hoin siinä käy, kun yrittää
sulkea tunteet mielensä perukoille
ja unohtaa sinne.

On vaarallista jättää häkit
pölyttymään. Suru vaan
pitkittyy ja kasvaa kieroon -
lopulta sangat ruostuvat niin,
ettei hakeja saa enää
kokaan auki.

Eikö olisi aika avata häkit?

He avasivat
hakkeja hakkien perään,

Alva tunsi itsensä aina vain vapaammaksi,
kunnes kaikki hakit heiluivat tyhjinä
ovet ammollaan.

Sitten niitä ei enää ollut.
Alva hengitti oikein, oikein syvään.

Vihdoinkin hän pystyi siihen.

Alva huomasi, ettei viitta
ollotkaan vain musta,
vaan kaikkia kauniita
sinisen ja violetin sävyjä.

Rautainen nokka oli maassa.

Yllä levittäytyvien tähtien tapaan
hänen ystävänsä näytti hohtavan.

Alva tunki yhä
mökkyä rinnassaan.

- Minulla on kamala ikävä sinua,
hän totesi katse alas painettuna.

Hänen ystävänsä nyökkäsi.

- Ei ikävä minnekään katoa.
Se on osa sinua, ja minua.
Mutta aikaa myöten se helpottaa.
Niin sanotaan.

Herätessään Alvan olo
oli keveämpi kuin pitkään
aikaan. Äiti hääraili hyräillen
keittiössä ja Alva vastasi
varovasti hänen hymyysää.

Alva istoi lempipaikalleen
pöydän ääreen. Äiti asetti
aamiaisen hänen eteensä
ja suokotti otsalle,
aivan kuten aina ennenkin.

Ulkona aamu sarasti.

4

Pää-
töntä

Prosessin & lopputuloksen arviointi

Alun perin tavoitteenani oli rakentaa valmis ja viimeistely lasten kuvakirja, johon toteuttaisin itse tarinan, tekstin sekä taiton. Valmiin kuvakirjan tekeminen osoittautui kuitenkin opinnäytetyön aika- ja opintopistemäärään nähden aivan liian laajaksi, etenkin yksityiskohtaisen piirrostyylini ja aiheen vaatiman laajan taustatutkimuksen takia, sekä tietysti sen tähden, että minun tuli tuottaa idea ja tarina kuvituksen pohjalle itse, sekä tekstit aukeamille. Työskentelyäni olisi vauhdittanut huomattavasti se, että minulla olisi ollut valmis tarina ja teksti, mielellään myös asiakas, jolloin olisin voinut keskittyä paremmin itse olennaiseen eli kuvittamiseen. Karsiminen oli lopulta fiksua, siksi päädyin konseptiin. Tein samaan aikaan töitä ja aihe oli raskas, ja niin se päättyi lopulta liukumaan harmittavasti taka-alalle. Lopputuloksessa, ja ennen kaikkea aikataulutuksessa, olisi ollut parantamisen varaa. Olisi ollut

hienoa, mikäli olisin pystynyt tuottamaan enemmän valmiita kuvitettuja aukeamia tai jopa täysin valmiin painetun kuvakirjan esiteltäväksi asti. Olisin ollut myös hyvin tyytyväinen, mikäli olisin ehtinyt työstää kuvakäsikirjoituksesta luonnosvihkosen, joka olisi ollut riittävän työstetty painettavaksi ja sillä tavoin esitettäväksi. Opin sen, että itsenäinen projekti opinnäytetyöksi yhdistettynä sen hetkisiin voimavaroihini oli aivan liian iso pala purtavaksi, ja niin opinnäytetyöni viivästyi ja jäi suppeammaksi kuin olisin toivonut.

Opinnäytetyöni on ollut minulle joka tapauksessa antoisa projekti. Se on kasvattanut näkemystäni paitsi kuvittajana, myös kehittänyt lukutaitoani sekä kiinnostustani tarinaan ja psykologiaan kuvitusten taustalla. Kaikenkaikkiaan pidän sitä hyvänä ja opettavaisena päätöksenä opinnoilleni Lahden Muotoilu-instituutissa.

Lopuksi

*Loputtomat kiitokset kaikille niille,
jotka ovat osaltaan vaikuttaneet ja auttaneet
minua opintojeni tiellä.*

*En tule koskaan unohtamaan 05GR12-ryhmää,
josta olen saanut mitä parhaimmat ystävät
ja jonka kanssa olen jakanut elämäni parhaita hetkiä.
Kiitos Lahden Muotoiluinstituutin opettajille,
olen oppinnut teiltä valtavan paljon.*

*Kiitos myös perheelleni,
jonka tuki on ollut korvaamatonta.*

LÄHTEET

Painetut lähteet

- Chichester Clark, E., 2003. Koirien taivas. Suomentaja Raija Viitanen. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy. Englanninkielinen alkuteos 2003, Up In Heaven.
- de Saint-Exupéry, A., 2014. Pikku prinssi. Suomentanut Irma Packalén. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. Ranskankielinen alkuteos 1943, Le Petit Prince.
- Erkkilä, J., Holmberg, T., Niemelä, S. & Ylönen, H., 2003. Surevan lapsen kanssa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Erlbruch, W., 2008. Duck, death, and the tulip. Gecko Press. Kääntänyt englanniksi Catherine Chidgey. Saksankielinen alkuteos 2007, Ente, Tod und Tulpe.
- Franzon, P., 2006. Surusaappaat. Lasten Keskus.
- Jalonen, R. and Louhi, K., 2004. Tyttö ja naakapuu. Tammi.
- Kaldhol, M., 1986. Hyvästi Henrik. Suomentanut Riitta Mäyrälä. WSOY. Norjankielinen alkuteos 1986, Farvel, Rune.
- Kirves, J., 2015. Tervetuloa Rauhalaan. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy.
- Kurenniemi, M., 1980. Seitsemän meren tuolla puolen. Wsoy.
- Lagus, I., 2001. Ei lasten silmille. Kuvittaja 3-4/13, 20-25.
- Leo, V., 1986. Prinssi ja luodetuuli. Suomentanut Ritva Toivola. Weilin+Göös. Ruotsinkielinen alkuteos 1985, Odödlighetens klippa.
- Lindgren, A., 1973. Veljeni, Leijonamieli. Suomentanut Kaarina Helakisa. Helsinki: WSOY. Ruotsinkielinen alkuteos 1973, Bröderna Lejonhjärta.
- Liukko-Sundström, H., 1999. Korkealla päällä pilvien puutarha sininen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Mörö, M. 2009. Surunappi. Lasten Keskus.
- Niku, A. & Sarinko, E., 2004. Yhdessä suru on helpompi kantaa. Opas lasten ja nuorten sururyhmien ohjaajille. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.
- Paloposki, H-L. (toim.). 2000. Piru, kuolema ja enkeli ateljeessa. Tutkielmia Hugo Simbergin taiteesta. Helsinki: Ateneum.
- Varley, S., 1984. Mäyrän jäähyväislahjat. Suomentanut Erja Melville. Kustannuskiila Oy. Englanninkielinen alkuteos 1984, Badger's Parting Gifts.
- Velthuijs, M., 1996. Sammakko ja linnunlaulu. Suomentanut Pirjo Santonen. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy. Englanninkielinen alkuteos 1991, Frog and the Birdsong.
- Vinje, K., 1999. Pekka ja kaksi käsinettä. Suomentanut Raimo Mäkelä. Perus Sanoma Oy. Norjankielinen alkuteos 1999, Pelle og de to hanskene.
- Symbolit & merkit. 2009. Suomentanut Häkkinen, C-R. & Ruuhinen, H.. Gummerus. Englanninkielinen alkuteos 2008, Signs and Symbols. A Dorling Kindersley Book.
- Havukainen, H., 2013. A Timor Mortis, Kuoleman semiotiikka ja kehitys länsimaissa. Opinnäytetyö: Lahden Muotoiluinstituutti.

Sähköiset lähteet

- Airaksinen, M. 2015. Hautajaispukeutuminen [viitattu 5.4.2017]. Saatavissa: <https://tyylimiekka.fi/hautajaispukeutuminen/>
- Jyväskylän lyseon lukio. 2015. Värien Symboliikka [viitattu 11.4.2017]. Saatavissa: <https://peda.net/jao/lyseo/kurssit2/kuvataide/kmkjk/v%C3%A4rien-symboliikka>
- Kerttula, S. 2015. Astrid Lindgrenin traaginen elämä [viitattu 10.4.2016]. Saatavissa: <http://www.is.fi/viihde/art-2000000929047.html>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. Läheisen kuolema [viitattu 10.4.2016]. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/kipupisteita/perheen_kriisit_ja_muutokset/lahaisen_kuolema/
- Poijula, S. 2002. Surutyö [viitattu 10.4.2017]. Saatavissa: http://yle.fi/vintti/yle.fi/akuutti/arkisto2002/140502_c.html
- Uittomäki, S. Mynntinen, S. & Laimio, A. 2011. Miten tukea lasta, kun läheinen on kuollut? [viitattu 5.4.2017]. Saatavissa: https://www.nuoretlesket.fi/wp-content/uploads/2012/06/lapsiopaskirja_2013.pdf

Kuvalähteet

- KUVA1 Gallen-Kallela, A. 1895. Kalman kukka [viitattu 2.4.2017]. Saatavissa: <http://kokoelmat.fng.fi/app?si=A+II+1254:143>
- KUVA2 Simberg, A. 1896. Kuoleman puutarha [viitattu 2.4.2017]. Saatavissa: https://peda.net/huittinen/perusopetus/pellonpuiston-koulu/oppiaineet2/kuvataide/7-lk/hsp/kp1:file/download/a39db98ca8cb-90f12b2e89ae33909add8bae6323/simberg_kuoleman_puutarha.jpg
- KUVA3 Vinje, K., 1996. Pekka ja kaksi käsi-
nettä. Suomentanut Raimo Mäkelä. Perussanoma Oy. Englanninkielinen alkuteos 1991, Pelle og de to hanskene.
- KUVA4–7 [viitattu 10.3.2016] Saatavissa: https://www.nuoretlesket.fi/wp-content/uploads/2012/06/lapsiopaskirja_2013.pdf
- KUVA8 Erlbruch, W., 2008. Duck, death, and the tulip. Gecko Press. Kääntänyt englanniksi Catherine Chidgey. Saksankielinen alkuteos 2007, Ente, Tod und Tulpe.
- KUVA9 Erlbruch, W., 2008. Duck, death, and the tulip. Gecko Press.
- KUVA10 Erlbruch, W., 2008. Duck, death, and the tulip. Gecko Press.
- KUVA11 & 12 Varley, S., 1984. Mäyrän jäähyväislahjat. Kustannuskiila Oy. Suomentanut Erja Melville. Englanninkielinen alkuteos 1984, Badger's Parting Gifts.
- KUVA13 Varley, S., 1984. Mäyrän jäähyväislahjat. Kustannuskiila Oy.
- KUVA14 Velthuijs, M., 1996. Sammakko ja linnunlaulu. Suomentanut Pirjo Santonen. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy. Englanninkielinen alkuteos 1991, Frog and the Birdsong.
- KUVA15 Velthuijs, M., 1996. Sammakko ja linnunlaulu. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy.
- KUVA16 Liukko-Sundström, H., 1999. Korkealla päällä pilvien puutarha sininen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- KUVA17 Liukko-Sundström, H., 1999. Korkealla päällä pilvien puutarha sininen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- KUVA18 Liukko-Sundström, H., 1999. Korkealla päällä pilvien puutarha sininen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- KUVA19 Kurenniemi, M., 1980. Seitsemän meren tuolla puolen. Wsoy.
- KUVA20 Leo, V., 1986. Prinssi ja Luodetuuli. Suomentanut Ritva Toivola. Weilin+Göös. Ruotsinkielinen alkuteos 1985, Odödligtens klippa.
- KUVA21 Kirves, J., 2015. Tervetuloa Rauhaan. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy.
- KUVA22 Lindgren, A., 1973. Veljeni, Leijonamieli. Suomentanut Kaarina Helakisa. Helsinki: WSOY. Ruotsinkielinen alkuteos 1973, Bröderna Lejonhjärta.
- KUVA23 Lindgren, A., 1973. Veljeni, Leijonamieli. Helsinki: WSOY.

- KUVA 24 Lindgren, A., 1973. Veljeni, Leijonamieli. Helsinki: WSOY.
- KUVA 25 & 26 De Saint-Exupéry, A. 2006. Pikku Prinssi ja miten tarina syntyi. Wsoy
- KUVA27 Dulac, E. Pieni Merenneito [20.3.2016]. Saatavissa: http://artpassions.net/cgi-bin/dulac_image.pl?img=artsy/dulac_mermaid5_foam.jpg&artist=dulac&pid=DULAC-FOAM
- KUVA 28 Lumikki [viitattu 15.4.2017]. Saatavissa: <http://www.abc.net.au/news/2015-08-04/snow-white/6672772>
- KUVA29 Mörö, M. 2009. Surunappi. Lasten Keskus.
- KUVA30 Franzon, P., 2006. Surusaappaat. Lasten Keskus.
- KUVA31 Jalonen, R. & Louhi, K., 2004. Tyttö ja naakkapuu. Tammi.
- KUVA32 Jalonen, R. & Louhi, K., 2004. Tyttö ja naakkapuu. Tammi.
- KUVA33 Mörö, M. 2009. Surunappi. Lasten Keskus.
- KUVA34 Vinje, K., 1999. Pekka ja kaksi käsinettä. Suomentanut Raimo Mäkelä. Perussanomama Oy. Norjankielinen alkuteos 1999, Pelle og de to hanskene.
- KUVA 35 & 36 Vinje, K., 1999. Pekka ja kaksi käsinettä. Perussanomama Oy.
- KUVA37 Kaldhol, M., 1986. Hyvästi Henrik. Suomentanut Riitta Mäyrälä. WSOY. Norjankielinen alkuteos 1986, Farvel, Rune.
- KUVA38 Kaldhol, M., 1986. Hyvästi Henrik. WSOY.
- KUVA39 Chichester Clark, E., 2003. Koirien taivas. Suomentaja Raija Viitanen. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy. Englanninkielinen alkuteos 2003, Up In Heaven.
- KUVA40 Le Sorciere [viitattu 10.4.2017]. Saatavilla: <http://www.ecole-georgesbrasens-laforest.ac-rennes.fr/spip.php?article185>
- KUVA41 Undertale [viitattu 10.4.2017]. Saatavissa: http://vignette2.wikia.nocookie.net/vsbattles/images/0/04/Frisk_Render_By_Skodwarde.png/revision/latest?cb=20151119000230
- KUVA42 Jing jang -symboli [viitattu 10.4.2017]. Saatavissa: https://en.wikipedia.org/wiki/Yin_and_yang#/media/File:Yin_yang.svg

